

МИЛЕНА ДИМИТРОВА ЛЕВУНЛИЕВА

**ПОНЯТИЙНОТО ПРОСТРАНСТВО *ВОДА/ТЕЧНОСТИ* КАТО
ИЗТОЧНИК НА ОНТОЛОГИЧНИ МЕТАФОРИ В
БЪЛГАРСКИЯ И АНГЛИЙСКИЯ ЕЗИК**

Автореферат
на дисертация за присъждане
на научната и образователна степен „доктор”

София
2011

Дисертационният труд е обсъден в Катедрата по англицистика и американистика при Факултета по класически и нови филологии на Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

Дисертантката работи в Катедрата по педагогика при Факултета по педагогика на Югозападния университет „Неофит Рилски“.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на .....
от ..... в зала ..... на Софийски университет „Климент
Охридски“.

МИЛЕНА ДИМИТРОВА ЛЕВУНЛИЕВА

**ПОНЯТИЙНОТО ПРОСТРАНСТВО *ВОДА/ТЕЧНОСТИ* КАТО
ИЗТОЧНИК НА ОНТОЛОГИЧНИ МЕТАФОРИ В
БЪЛГАРСКИЯ И АНГЛИЙСКИЯ ЕЗИК**

Автореферат
на дисертация за присъждане
на научната и образователна степен „доктор”

Научен ръководител:
проф. д.ф.н. Майя Пенчева

Научно жури:
проф., д.ф.н. Майя Пенчева
проф., д.ф.н. Мария Попова, член-кореспондент на БАН
проф., д.ф.н. Стефана Димитрова
проф. Ирена Василева
доц. Мария Георгиева

София
2011

I. СЪДЪРЖАНИЕ И ОБЩ ОБЕМ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Предложеният дисертационен труд има следната структура:

Увод

1. Критически анализ на теориите за метафората от древна Гърция до днес

2. Концептуална рамка на изследването

3. Равнища на митологизация на митологемата ВОДА

4. Метафорично структуриране на вътрешната реалност чрез понятийното пространство ВОДА/ТЕЧНОСТИ

5. Метафорично структуриране на взаимодействието между външна и вътрешна реалност чрез понятийното пространство ВОДА/ТЕЧНОСТИ

6. Ролята на метафората в контекстуализацията на вътрешната и външната реалност

7. Течните метафори в конструирането на социалната реалност

Заклучение

Библиография

Приложение 1. Корпус на английски език

Приложение 2. Корпус на български език

Резюмета към всяка глава от същинското изложение

Общият обем на дисертационния труд е 288 страници, от които 244 страници – научен текст, 11 страници – библиография и лексикографски източници и 33 страници – приложения.

II. АКТУАЛНОСТ НА ПРОБЛЕМА

В когнитивните изследвания върху метафората като мисловен модел липсва еднозначно мнение по въпроса за влиянието на културата върху метофириацията на абстрактните понятия, както и за факторите, които я определят.

Различията в мненията се дължат на общотеоретични и на специфично-прагматични причини както. Един от начините за разрешаването му е промяна на доминиращата в момента ономазиологична рамка в семантичния когнитивен анализ, при която най-напред се избира абстрактна понятийна категория и

активиращите я понятия и след това се търси тяхното лексико-семантично представяне в езика. В подобни случаи върху обективността на изследователския подход, произлизаща от пълнотата на езиковия материал, влияе и фактът, че изследванията върху организацията на понятийната структура зависят от подробния и пълен анализ както на понятийното пространство-цел, така и на понятийното пространство-източник на метафорични проекции. Поради тази причина обхватът на този тип изследвания се ограничава значително в следствие на фрагментарния анализ на пространството-източник.

За разлика от повечето изследвания, издържани в такава теоретична рамка, предложеният в настоящото изследване подход е семасиологичен. При него се изхожда от конкретното поле-източник на метафорични проекции и се изследват всички конструирани чрез него абстрактни понятия. Езиковият материал представлява корпус от 466 метафорични употреби, ексцерпирани от речници и електронни архиви на двата езика, от които 251 от английски и 215 от български език.

Изборът на понятийното пространство ВОДА/ТЕЧНОСТИ е продиктувано от факта, че те са основни градивни елементи както във физическия, така и в митично-религиозния свят на човека. Водата може да се разглежда от една страна като обект от реалността с особена важност за човешкото съществуване и едновременно с това има и своите чисто символни, митологични и фолклорни интерпретации.

Оттук произтича и естествената двойственост на понятието *вода*, което кодира информация както на равнището на корелационно взаимодействие (co-relational interaction)¹ между човека и околната среда, така и на миторелигиозно равнище.

---

¹ Терминът се въвежда от Lakoff, G. (1987) за обозначаване на онези отношения между човека, неговия социум и средата, в която те взаимодействат, които задават параметрите на уменията да се забелязват прилики и сходства между привидно несвързани обекти.

Изборът на семасиологичен подход при изследването на онтологичните² метафори от полето-източник ВОДА/ТЕЧНОСТИ се основава на допускането, че взаимодействието между двете равнища на кодиране влияе върху конструирането на абстрактни понятийни пространства. Поради това **анализът на прототипните характеристики може да доведе до резултати, изясняващи взаимодействието между културния и емпиричния опит в процеса на метафоричната концептуализация.**

Схващането за системния характер на концептуалните метафори (цит. съч.: 7) и тяхната структурна природа (Lakoff, Johnson 1999) позволява да се предположи, че такъв вид изследване може да доведе и до изводи относно механизми, чрез които онтологичната метафора като вид концептуална метафора опосредства връзката *идеална реалност - материална действителност*. Те са представени в понятийната структура чрез различни, но взаимноопределящи се понятия – конкретни, директно възникващи от телесния опит и абстрактни, т. е. структурирани метафорично.

Важно е да се отбележи, че имплицитният символен аспект на понятийното пространство ВОДА/ТЕЧНОСТИ, разглеждано като източник на онтологични метафори в българския и английския език, улеснява процеса на установяване на миторелигиозни и фолклорни следи в мотивацията на езиковите изрази, реализиращи тези метафори. Без да се извежда на преден план като цел на изследването, този процес потвърждава резултатите, постигнати чрез анализа на езиковите данни, като ги поставя в контекста на други две семиотични (и моделиращи) системи.

III. УВОД

Обект и предмет на изследването

Трудностите при ограничаването на обема и съдържанието на понятието и термина *култура* изискват специфична конкретизация на характеристиките на пространството ВОДА/ТЕЧНОСТИ като

---

² Концептуалните метафори, структуриращи понятия за абстрактни същности чрез понятия за предмети и субстанции, се определят като онтологични (Lakoff, Johnson 1980: 25).

източник на онтологични метафори. За да се изясни културната мотивация в процеса на метафоричната концептуализация е необходима максимална свобода на приложение както на когнитивни, така и на традиционни методи и процедури на семантичен анализ. Едновременно с това изследването позволява третирането на метафората като S-код (Еко 1993), където една система, в случая митологичната и фолклорната като нейна **ре-интерпретация**, се представят чрез друга - езиковата.

Поради тези причини **обектът** на изследването, а именно **характеристиките на понятийното пространство ВОДА/ТЕЧНОСТИ** като източник на онтологични метафори в българския и английския език, се конкретизира на три равнища:

- на битийно равнище – чрез прототипните характеристики на понятията, които активират понятийното пространство ВОДА/ТЕЧНОСТИ;

- на митологично равнище - чрез свещените функции на водата в митопоетическото мислене³;

- на фолклорно равнище – чрез представяне на фолклорните схващания за телесните течности и тяхното въздействие върху характера и поведението на човека.

По този начин се осигурява достатъчно изходен материал, с помощта на който **предметът** на изследването - **взаимодействието на културния и телесния опит в мотивацията на онтологичните метафори с пространство-източник ВОДА/ТЕЧНОСТИ** се интерпретира като тип семантична мотивация на съответстващите им езикови единици.

---

³ Тези функции са представени под формата на антропологичен модел на основните категориални опозиции, които превръщат водата от елемент на космологично организираната митологична вселена (Токарев, Мелетински 1980) в митологичен знак или група отношения, реализиращи връзката между есхатологичните и космогоничните митове като митологично означаващо и митологемата ВОДА като митологично означаемо. В „Структура на мита” Леви-Строс доказва, че тези повтарящи се отношения са индикация за универсалния характер на основните митологични сюжети.

Цели и задачи

Така конкретизираните обект и предмет на изследването водят до формулиране на следните цели и задачи, осъществени на различни равнища:

Цели:

1) на равнище вербализация на абстрактните понятия, структурирани чрез пространството ВОДА/ТЕЧНОСТИ да се изследва опосредстващата роля на метафората при взаимодействието между идеалната реалност и материалната действителност и да се определи мястото на метафоричната концептуализация в езиковото съзнание на носителите на българския и английския език;

2) на равнище миторелигиозна и фолклорна интерпретация да се анализира връзката *език – култура* в процеса на метафоричната концептуализация;

3) на равнище битийни прояви на водата и течностите като субстанции да се определят основните семантични признаци, характеризиращи типовете връзки между пространството-източник и пространствата-цел.⁴

Така поставените цели предполагат изпълнението на следните **задачи:**

1) да се изследва битийната мотивация на течните метафори;

2) да се изследват фолклорните схващания в двете култури за влиянието на телесните течности върху характера и поведението на човека;

3) да се определят равнищата на метафоризация на митологемата ВОДА.

---

⁴ Изхожда се от допускането, че те могат да бъдат директни, т. е., призичащи от емпиричната връзка *човек – вода/течности* (*прозрачност, движение, дълбочина*, и др.), или индиректни, т. е., дължащи се на въздействието на външни фактори (промяна на *температурата*) върху водата/течностите, а оттам и върху корелационното им взаимодействие с човека).

За осъществяването на третата задача се приема схващането на Олга Фрайденберг, че митологичният образ, който е прототип на съвременната поетична метафора, всъщност стои в основата на абстрактното мислене. Разгръщането на митологичния образ в понятие според Фрайденберг се осъществява на няколко етапа:

- неназованото, латентно абстрактно понятие се идентифицира с конкретна същност (например *мъка - бездна*);
- то се асоциира основно по образен път с една или повече от съществените характеристики на тази същност;
- на финалния етап абстрактното понятие започва да се назовава с конкретната езикова единица, а установените вече образни асоциации постепенно водят до развиването на абстрактно значение, основано на специфични свойства от конкретния обект. (Фрайденберг 1978: 181).

Методи и процедури на анализ

Предложеният анализ, издържан в рамките на когнитивния подход и базиран на корпусен емпиричен материал, е семасиологичен и проследява връзката *конкретно/абстрактно значение – лексикална форма – телесен/културен опит*. Най-напред се определят обема, организацията и съдържанието на семантичното поле ВОДА/ТЕЧНОСТИ според функционалния критерий *взаимодействие на човека с водата/течностите*. Това подпомогна подбора на релевантни езикови единици в двата корпуса. На ниво фразеологизъм, изразите имат за свой семантичен център лексеми от семантичното поле ВОДА/ТЕЧНОСТИ или конструират ситуации, характеризиращи водата и течностите като субстанции, както и техния ефект върху човека и околната среда. На ниво метафорично употребена дума словосъчетанията илюстрират възможните вторични значения, които се отнасят за: 1) ситуации, състояния и феномени, които са резултат от взаимодействието между водата (течностите) и човека (*преливам от ..., давя се в..., плувам в ...*); 2) състоянията на водата и течностите и техните прототипни качества, както и ефекта на околната среда върху динамиката на тези състояния (*завирам, изпарявам се, газирам се*).

Езиковите метафори като структурно-семантична изява и начин на достъп до онтологичните метафори в понятийния сегмент ВОДА/ТЕЧНОСТИ в двата езика са изследвани в рамките на когнитивната матрица, като се прилага комбиниран семантичен и структурен анализ.

На семантично равнище:

- многозначните лексеми се подлагат на компонентен и контекстуален анализ, които осигуряват база за разглеждането на телесната (битийна) мотивация на метафоричните им употреби;
- фразеологизмите⁵ се анализират чрез когнитивно-семантични процедури, с помощта на които се определят образните схеми, изграждащи съответните идеализирани когнитивни модели; установява се взаимодействието между метафоричните проекции и метонимичните замествания в рамките на едно и също понятийно пространство; изследват се топологията и динамиката на идеализираните когнитивни модели, организирани посредством индуктивно изведените от корпуса образни схеми.

На структурно-граматично равнище:

- се изследва влиянието на граматическата форма върху метафоричното конструиране на абстрактни понятия;
- семантичните роли в дълбинната и повърхнинната структури на равнище изречение се анализират в рамките на теориите за фреймовете и скриптовете⁶.

---

⁵ Критериите за степен на фразеологизация, използвани в изследването, са адаптирани от Виноградов (1979).

⁶ Процедурата се прилага само в рубриката, посветена на метафоричния език за емоциите, който е типичен пример за разгръщането и операционализирането на темпоралната информация, съдържаща се в понятията за емоции, под формата на скриптове (Abelson, Schank 1987; Shaver, Schwartz, Kirsen, O'Connor 1984), прототипни сценарии или сюжети (Kövesces 1995; Lakoff 1987; Апресян 1995). Терминът *скрипт* е въведен в когнитивната психология за обозначаване на устойчивите ситуационни

Подобна организация на равнищата на анализ в съответствие със спецификата на анализирания езикови данни осигурява възможност дедуктивно формулираната хипотеза на изследването да бъде доказана по индуктивен път, като за целта английският и българският корпуси не се използват за илюстрация, а за основа на всички предварителни допускания, наблюдения и изводи.

III. ГЛАВА ПЪРВА

Критически анализ на теориите за метафората от древна Гърция до наши дни.

Главата, представяща критически анализ на теориите за метафората от древна Гърция до наши дни, съдържа осем параграфа, които дискутират различни трактовки за същността на метафората и нейната идентификация в езика (частна теория на метафората) и за процеса на метафоризиране като мисловен модел (обща теория на метафората).

Първият параграф е посветен на Аристотелевата теория за метафората, представена в студията „Между реторика и поезика: Аристотел” (Рикьор 1994: 13 - 61), която се доразработва и се конкретизира за целите на изследването. Въз основа на коментарите на Рикьор за метафоричната номинация като „категориална трансгресия” (цит. съч.: 30) и на критичния прочит на „За поетическото изкуство” и „За риторическото изкуство” се стига до заключението, че в Аристотелевата теория са набелязани четирите

редове, формиращи се у човека, в процеса на организация на разнородните и разнокачествени преживявания. Понятието е свързано с разбирането за ситуационната структура на опита (неговата калейдоскопичност), чиято стереотипизация под формата на поведенчески модели изисква време и е постепенна (Минчев 2000: 4). Именно тази характеристика на човешкия опит стои в основата на термина *скрипт* в значението, използвано в лингвистиката, където той се дефинира като „темпоралната информация, заложена в абстрактните понятия, която има отношение към устойчивото редуване на поведенчески реакции в процеса на ситуационното преживяване” (Abelson, Schank 1987: 174)

основни въпроса за метафората като явление и като процес, които доминират изследванията в тази област в различни периоди:

- метафората като украшение и като риторическо средство, а оттам и като езикова девиация;
- метафората като феномен на дискурса (Рикьор 1994: 31);
- метафората като средство за реорганизиране на съществуващия в реалността ред (цит. съч., стр. 30), т. е. като потенциално средство за ре-категоризация;
- метафоричното название като специфична езикова употреба, чието значение се основава на споделено извънезиково знание.

Вторият параграф на първа глава представя схващането на Джанбатиста Вико за трите фази на глотогенезиса, в хода на който постепенно се губи естествената метафоричност на езиците на древните нации (*the genteel nations*). От една страна тази метафоричност се поражда от използването на имена на божества и на думи, отнасящи се до техните атрибути, за обозначаването на разнообразни аспекти на реалността (Vico 1948: 131) и от употребата на думи, обозначаващи „живи субстанции” (*living substances*), т. е. части от човешкото тяло за обозначаване на обекти от неживата материя и природата, от друга (цит. съч., стр. 131). Постепенно тя отстъпва място на общи понятия, назоваващи класове от сходни обекти, явления и процеси от действителността. Тяхното значение се корени не в мотивираната връзка между съдържание и форма, а в конвенционалния им характер (Vico 1948: 118).

Подобно схващане за глотогенезиса предполага, че в древните езици метафората функционира като заместител на понятията-класеми, които се вербализират с развитието способността на човека да абстрахира, синтезира и преработва информация.

В първите две рубрики на третия параграф се представят основни лингвистични схващания, допринесли за изясняване механизмите за идентификация на метафората, разбрана като езиково явление, което се проявява в резултат на нарушение на правилата за комбиниране на лексеми, които имат със съизмерими семантични признаци (*selection restrictions*).

В рубрика 1.3.3. се изяснява връзката между психологическата и лингвистичната трактовка на метафората и се коментира идеята на Майкъл Реди за отношението *език – реалност* като аналогично на отношението *модел – оригинал*. Изяснява се схващането за взаимодействието *метафора – познание - въображение* в процеса на изграждане на връзките между формата и съдържанието на едно понятие (Reddy 1980).

Според Реди в рамките на това взаимодействие метафората функционира като специфично средство за изразяване на значение в случаите, когато сферата на буквална референтност (*literal sphere of reference*) не е в състояние да доведе до разбиране на употребата на конкретна езикова единица (цит. съч.: 67).

Четвъртият параграф се състои от четири рубрики, които представят основните схващания от общата теория на метафората. В рубрика 1.4.1. на преден план се извежда идеята за метафората като понятийно *структуриращо устройство* (Goodman 1976; Bergmann 1991)⁷.

В рубрики 1.4.2 и 1.4.3. се представят две взаимно свързани и допълващи се теории: 1) схващането на Ивор Ричардс за метафората като взаимодействие на идеи, а не на знания за речниковите дефиниции на думите (Ричардс 1990: 60); 2) теорията за метафората като взаимодействие между множества от асоциации (*interactions between sets of associations*) на Макс Блек (1962). Подчертава се, че и двамата автори приемат, че процесът на метафоризиране: 1) засяга не думите, а идеите и асоциациите, които стоят зад тях; 2) представлява филтриране на получена по директен път понятийна информация по начин, който позволява взаимодействие между гореспоменатите асоциативни връзки (Блек 1962: 38). Изказва се мнението, че в следствие на голямото влияние на структурния подход върху семантичните изследвания в средата на миналия век, изясняването на

---

⁷ Терминът, използван за представяне на схващанията на Нелсън Гудман и М. Бергман за метафората като механизъм за структуриране на понятийната система, е зает от Лотман, М. (1990). *Поетика. Типология на културата*. София: Лик, където той е използван по отношение на езика като първична (спрямо митологията и културата) моделираща (и структурираща) система.

връзката между структуриращата функция на метафората и когнитивната ѝ функция е затруднено. Явлението се отдава на прекомерното съсредоточаване на семантичния анализ върху езиковия знак и неговата характеристика чрез отделни компоненти на значението за сметка на холистичната му интерпретация.

Въз основа на лекцията на Н. Чомски, състояла се в Ню Делхи през 2002 г., в която той защитава идеята за когнитивизма като еволюция, а не революция в научния дискурс, в рубрика 1.4.4. се предлага интерпретация на някои философски теории за менталната репрезентация на реалността като възможни предвестници на когнитивния подход към езика.

В петия параграф, състоящ се от четири рубрики, се анализират в сравнителен план важни схващания за буквалната и преносната интерпретация на значението в контекста на:

1) когнитивното схващане за единството между понятийната и семантичната структура – рубрики 1.5.1 и 1.5.2;

2) хипотезата за йерархичността на значението (*graded salience hypothesis*) на Ракел Джора (Giora 2002) – рубрика 1.5.3;

3) семиотичната идея за значимите характеристики на обектите, отразени в лексемите, които ги обозначават, като потенциални интерпретанти на всички понятия, които притежават тези характеристики (Еко 1993) – рубрика 1.5.4. .

В шестия параграф, който се състои от две рубрики, се коментира когнитивното схващане за единството на процесите на интерпретация на буквалното и преносното значение от гледна точка на:

1) прототипната теория за категоризацията (Rosch 1973; Mervis, Rosch 1975) – рубрика 1.6.1;

2) схващането на Лорънс Барсалу за категориите *ad hoc* (Barsalou 1983; 1985; 1987) – рубрика 1.6.2.

Подлага се на критически анализ теорията на Джордж Лейкоф за радиалните категории и принципите на ре-категоризация (1987). Обосновава се допускането, че принципът на мита и вярванията (*myth-and-belief principle*), принципът на доминантната характеристика (*important property principle*) и принципът на структурираното по пътя на емпиричния опит понятиено

пространство (*experiential domain principle*) се намират в йерархични отношения, които се проявяват в процеса на метафорична (и метонимична) ре-категоризация.

Седмият параграф на първа глава дискутира някои теории за семантичното представяне на абстрактно значение в езиковата система (1.7.1.) и в митологичния семиозис (1.7.2). За целта се разглеждат теорията на Олга Фрайденберг (1978) за митологичния образ и схващанията на Кристофър Джонсън за ролята на емпиричния опит при формирането на връзки между сензорномоторните стимули в ранното детство и недискриминативните, перцептивни и неосъзнати представи за абстрактни същности, чието диференциране в понятийната структура се осъществява на по-късен етап (Johnson 1999).

В последната, трета рубрика на седми параграф се анализира хипотезата на Ив Суицър за алегоричността на митологичния изказ като основа на някои метафори в съвременната картина на света (Sweetser 1995). Тази хипотеза се потвърждава от оригинален пример на автора на настоящото изследване в контекста на метафората за събитийната структура (*event-structure metaphor*).

Осмият параграф е съставен от три рубрики. Той се занимава с влиянието на етнокултурния контекст, в който езиковото съзнание функционира и се развива. Фокусът на анализа е върху метафоричната концептуализация като понятиен инвариант и средствата за нейното езиково изразяване по структурно-семантичен път като нейни варианти⁸.

Тема на първата рубрика са моделите за представяне на културна информация в езика и лексикона. Представя се накратко теорията на Вероника Телия за лингво-културната относителност и за моделите на кодиране на културна информация в езика (Teliya et al. 1998). Във втората рубрика се интерпретира ролята на концептуалната метафора при йерархизацията на тези модели с оглед значимостта им в предаването на културно релевантни знания. Защишава се идеята, че

---

⁸ Разбирането за отношението *концептуална метафора – езикови метафори* като за отношение *инвариант – вариант* е дискутирана подробно в Петрова, А. (2003; 2007).

формирането на *културната сема* (цит. съч., стр. 57) е резултат от взаимодействието между зиково-специфични понятийни пространства-източници и пространства-цели, чието конструиране отразява културно-специфични характеристики. Това схващане определя доминантността на културната сема в йерархията на модели за представяне на културна информация в езика.

В третата рубрика се разработва въпросът за метафората като механизъм за идентификация на културния компонент на значението. Представя се и се приема схващането, че системният анализ на номинативните метафори в даден език е един от ключовете за разбиране на националния менталитет⁹. Приема се становището на Анастасия Петрова, че езиковата, и в частност номинативната метафора, често носят митологични следи (Петрова 2003: 215) и по този начин осигуряват достъп до факти от езиковата диахрония дори и в рамките на синхронни изследвания.

IV. ГЛАВА ВТОРА

Концептуална рамка на изследването

Обхват, ограничения и методология

Поради високата абстрактност на понятийното пространство като тип понятийна организация и трудностите при определянето на неговите обем, граници и съдържание за отправна точка при ексцерпирането на корпуса се използва семантичното поле ВОДА/ТЕЧНОСТИ. Неговата структура по оста център – периферия се определя по функционалния критерий *взаимодействие между човека и водата/течностите* (Таблица 1). Взяма се под внимание и необходимостта от комбиниране на екологичната и антропоцентричната перспективи в тази организация. Тя е породена от системността на семантичните полета, която е предпоставка за динамизиране на парадигматичните отношения между съставляващите

---

⁹ Резултатите от цитираното изследване, разработено под ръководството на Палмира Легурска, са достъпни онлайн на адрес: <<http://belb.net.proektpm/0%20PREDSTAVJANE%2015201%202%20CHAST%2020032092009.pdf>>

ги лексеми в случай на промяна в понятийните пространства, които те изразяват езиково.

Таблица 1. Организация на семантичното поле ВОДА/ТЕЧНОСТИ

Централни термини	Естествени агрегатни състояния на водата и течностите (<i>liquid, gas, ice</i>)
	Водни басейни и водоизточници (<i>ocean, sea, river, creek</i>)
	Термини, обозначаващи процеси, характеризиращи (движението на) водата и течностите (<i>cool down, evaporate; flow, stream, meander</i>)
	Термини, отнасящи се до (човешкото) взаимодействието водата и течностите (<i>wade, sink, swim</i>) Телесни течности (<i>blood/bleed, spit/spit, urine/urinate, phlegm</i>)
Периферни термини	(Природни) явления, породени от движението или естествения кръговрат на водата (<i>stream, current, vortex, whirlpool</i>)
	Термини, обозначаващи прототипни характеристики на водата и течностите като субстанции (<i>thick/viscosity, transparent/transparence, dull/dullness, opaque/opacity</i>)
	Термини, обозначаващи ефекта на водата и течностите върху обекти, явления и процеси, протичащи в околната среда и човека (<i>burst, dissolve, soak</i>)
	Термини, изразяващи наличието или липсата на вода (<i>wet/wetness, dry/dryness, arid/aridity, damp/dampness</i>)

По този начин индиректно се взема под внимание схващането на Марк Търнър (1987) за ролята на метафората при формирането на

нови понятия (conceptual innovation), както и схващането за метафоричните семантични полета, образувани в резултат на метафоричната концептуализация (Gibbs 1994).

Корпус: критерии, описание и лексикографски източници

Използването на семантичното поле ВОДА/ТЕЧНОСТИ за събирането на емпиричен материал ограничава вероятността в корпуса да бъдат включени неподходящи елементи и гарантира обективността, пълнотата и репрезентативността на подбора на езиковите единици. Изключени са фрази, в които доминиращият елемент, макар да принадлежи на семантичното поле ВОДА/ТЕЧНОСТИ, предполага включването на сетива и физиологични характеристики, които не са определящи за взаимодействието на човека с водата и течностите, каквито са например вкусовите възприятия (*на капка мед, ока оцет*). В допълнение към това уточняване на границите на изследването, предварителният анализ на корпуса показва, че прототипните характеристики на водата и течностите, които определят метафоричните проекции от съответното понятийно пространство, са /движение/, /прозрачност/, /дълбочина/ и /температура/.

Другата група изрази, които отпаднаха от корпуса след предварителния анализ, са езиковите метафори, които изразяват абстрахирано от своите носители качества и характеристики, а не абстрактни понятия в тяхната пълнота, каквито са например *интензивност, начин на движение* и др.

За ексцерпирането на изразите от двата корпуса са използвани следните лексикографски източници:

Sinclair, J. (Ed.), Collins COBUILD English Language Dictionary (1987). London & Glasgow: Collins.

Kunin, A. V. (1984). English-Russian Phraseological Dictionary. Fourth revised and enlarged edition. Moscow: Russky Yazyk.

Smart, T. (1994). Collins shorter English Thesaurus in A to Z form. Glasgow: HarperCollins Publishers.

Ракъджиев, Р., Л. Илиева и др. (1995). English – Bulgarian Phraseological Dictionary. София: Маг – 77.

Visual Thesaurus (2005). ISBN 0-9742665-0-7.

Андрейчин, Л., Л. Георгиев, Ст. Илчев, Н. Костов, Ст. Стойков, Цв. Тодоров (1976). София: Наука и изкуство.

Буров, С, В. Бонджолова, М. Илиева, П. Пехливанова (1995). Съвременен тълковен речник на българския език. В. Търново: Абагар.

Вътов, В. (2002). Библията в езика ни. Речник на фразеологизмите с библейски произход. Велико Търново: Слово.

Кювлиева-Мишайкова, В. (1986). Устойчивите сравнения в българския език. София: БАН.

Нанов, Л. (1970). Български синонимен речник. Четвърто преработено издание. София: Наука и изкуство.

Нанова, А. (2003). Фразеологичен синонимен речник на българския език. София: ИК „Хейзъл”.

Ничева, К., С. Спасова-Михайлова, Кр. Чолакова (1974-1975). Фразеологичен речник на българския език. Т. 1 и 2. София: БАН.

Пернишка, Е. (2003). Синонимен речник на българския език. Пловдив: Хермес.

Взаимодействието метафора – метонимия и мястото му в изследването

В края на главата се представя накратко схващането за взаимодействието между концептуалната метафора и концептуалната метонимия, което е прието в настоящото изследване, за да се повиши ефективността на анализа и валидността на изводите, отнасящи се за случаите, когато метафоричната концептуализация е повлияна от метонимично заместване. Представен е моделът на Д. Гирейрц, според който метафората и метонимията взаимодействат в процеса на концептуализация по три начина съобразно пространството, в което се осъществяват: 1) последователно взаимодействие (*consecutive interaction*), което се проявява под формата на метонимия в пространството-цел или пространството-източник (напр. *wizen face*, където *wizen* ‘изсушен, съсухрен’ метонимично представя ефектите от хода на времето върху човешкото лице); 2) паралелно присъствие (*parallel occurrence*) на метафора и метонимия (напр. *be in hot water*, където едновременно се активират метонимично заместване на причина и следствие и метафорична канцептуализация на състоянията като вместилища); 3) взаимна заменяемост (*interchangeability*) на

метафоричната и на метонимичната интерпретации, изразена във фрази, където реконструкцията на семантичния процес може да се осъществи и метафорично, и метонимично и е невъзможно да се даде превес нито на едната, нито на другата концептуализация (Geeraerts 2002: 451 - 456).

V. ГЛАВА ТРЕТА

Митологемата ВОДА: равнища на метафоризация

Третата глава на изследването е посветена на мястото на символно-знаковите интерпретации на водата като една от четирите стихии, формиращи митологичния свят (параграф 3.1.) и на влиянието на телесните течности върху човешкото поведение според наивистичния модел на света, представен в келтската и българската митологии. Материалът за анализ са повтарящите се мотиви в българските народни приказки, легенди и предания и във фолклорната традиция на Британските острови (3.2.).

В първия параграф се разглежда структурата на митологемата ВОДА и се коментира връзката между водата като елемент от митологичната вселена, от една страна, и свещените ѝ функции, от друга (Елиаде 1992). Анализът е осъществен в рамките на структуралния подход към митологията като *вторична моделираща система* (вж. Лотман 1990) и представлява сравнение и съпоставка между повтарящи се митологични и фолклорни мотиви в българската и в британската културна традиция. Прави се допускане, че взаимодействието между език и митология е взаимодействие между системи, което се извършва на съответните равнища на абстрактност. Конструира модел на категориалните опозиции, чрез които митологемата ВОДА се изразява на равнището на мита като текст. Разглежда се застъпената в миторелигиозните вярвания двойствена природа на водата, изявена в: 1) ролята ѝ в есхатологичните и космогоничните митове (Джордан 1987; Елиаде 1992); 2) митовите за раждането и смъртта на митични герои с полубожествен статус (Грийн 1993); 3) фолклорните представи за амбивалетните функции на водните духове и свръхестествените същества, чието

местообитание са планинските извори, потоци или големите водоизточници (Маринов 1994; Славейков 2006; Varner 2009).

Мотивира се твърдението за символната, а оттам и културната натовареност на понятийното пространство ВОДА/ТЕЧНОСТИ. Тя произтича от взаимодействието между езиковата и митологичната системи и се изявява най-ясно в пословиците, поговорките и наричанията, както и във фразеологизмите, произхождащи от тези кратки фолклорни форми. Приема се схващането, че оценъчният характер на езиковите метафори като варианти на концептуалните се корени в оценъчността, характеризираща митологичната картина на света като част от езиковата (Пенчева 2001).

Във втория параграф се прави сравнителен анализ на фолклорните мотиви за взаимодействието между физиологичните и психологичните функции на телесните течности в контекста на наивистичната картина на човека, представена в популярни вярвания в британската и българската фолклорна традиция, разглеждани като профанна интерпретация на митологичното светоусещане (Романенко, Чулков 1997). Изказва се предположението, че макар Хипократовият модел за четирите течности в човешкото тяло (the humoral doctrine) да е бил познат и в двете култури (Kövesces 1990; Василева 2008), представите за въздействието на кръвта (blood), флегмата (phlegm), червения (yellow bile) и черния жлъчен сок (black bile) върху характера и поведението на човека имат митологични и миторелигиозни корени. Основание за това твърдение дават фолклорните интерпретации на редица митологични мотиви, представени в британските и българските народни приказки.

VI. ГЛАВА ЧЕТВЪРТА

Метафорично структуриране на вътрешната реалност чрез понятийното пространство ВОДА/ТЕЧНОСТИ

Глава четвърта, пета и шеста дискутират мястото на онтологичната метафора в процеса на взаимодействието *вътрешна реалност* – *външна реалност* чрез метафоричното структуриране на абстрактните понятийни категории РАЗУМ и ЕМОЦИИ (глава 4), ЧОВЕШКИ

ВЗАИМООТНОШЕНИЯ И КОМУНИКАЦИЯ (глава 5); МОРАЛ и ВРЕМЕ (глава 6).

Изборът на категориите и познавателните структури¹⁰, които те формират в рамките на семантичната система, е продиктуван от предварителния анализ на езиковите данни. Той показва, че ВОДА/ТЕЧНОСТИ служи за основа на 3 типа метафорични пространства: 1) пространства, представящи знания за вътрешната реалност (РАЗУМ; ЕМОЦИИ; ЧОВЕШКИ ВЗАИМООТНОШЕНИЯ); 2) пространства, съдържащи информация за организацията на социалния живот (МОРАЛ; ВРЕМЕ); 3) пространства, свързани с взаимодействията, които подпомагат адекватното функциониране на индивида в социума (КОМУНИКАЦИЯ И ИНФОРМАЦИЯ).

Първият параграф на четвърта глава на изследването съдържа три рубрики, които изясняват зависимостите между семантичната форма и понятийното съдържание на елементи от пространството РАЗУМ. На преден план се извеждат: 1) оценъчният характер на метафорите, изразяващи аспекти на понятието *разум*; 2) сложната природа на понятието, а оттук и на неговата концептуализация; 3) възможността образната схема ВМЕСТИЛИЩЕ да се третира като реверсивна (РАЗУМЪТ Е ВМЕСТИЛИЩЕ-СУБСТАНЦИЯ ЗА ТЯЛОТО и ТЯЛОТО Е ВМЕСТИЛИЩЕ ЗА РАЗУМА).

Първа рубрика е посветена на метафоричното структуриране на понятието *разбиране* чрез пространството-източник СВЕТЛИНА,

---

¹⁰ Предложеният тук термин *познавателна структура*, съответства на терминът *knowledge structure* (Lakoff, Johnson: 1980: стр), който обозначава резултата от метафоричното конструиране на абстрактни чрез конкретни понятия – *метафоричното понятийно пространство*, като извежда на преден план процеса на неговото формиране чрез проекции на елементи и отношения от пространството-източник (source domain) към пространството-цел (target domain). В този смисъл разликата между термините *познавателна структура* и *пространство-цел* не е в техния референт, а в доминиращите му същностни характеристики. Първият обозначава референта чрез процеса на неговото формиране, а вторият - чрез резултата от този процес.

третирано като свързано с понятието *разум* по смисъла на Kövesces (1990: 54). Поставя се въпросът за лексико-семантичното взаимодействие между семантичните полета ВОДА/ТЕЧНОСТИ и СВЕТЛИНА/ВИДИМОСТ. То се долавя най-ясно при когнитивен семантичен анализ на метафорите ЗНАНИЕТО Е СВЕТЛИНА и РАЗУМЪТ Е ВМЕСТИЛИЩЕ-СУБСТАНЦИЯ и при компонентен анализ на семантичните центрове на съответстващите им езикови изрази. Изказва се предположението, че лексико-семантичното взаимодействие между двете семантични полета, доказуемо на принципа на *фамилните прилики* (family resemblance)¹¹ (Rosch, Mervis 1975) създава условия за 1) трансгресия на семантичната връзка между двете полета на концептуално ниво; 2) възникващо значение (emergent meaning) на институционализирани езикови изрази в резултат на метафоричното представяне на аспекти на понятието РАЗУМ чрез понятийните пространства, които кореспондират със семантичните полета ВОДА и СВЕТЛИНА.

Втората рубрика на параграфа показва механизмите на тази трансгресия с помощта на структурно-функционално моделиране на езиковите метафори, които разкриват концептуалната връзка между двете семантични полета. Определя се и ролята на тази връзка в метафоричното структуриране на понятията за *задълбочеността* и *глупостта* (като **качества** на ума), *(не)способността за разбиране* и *(не)умението да бъдеш разбиран и да мислиш логично и ясно* (като **функции** на ума) и *евристичните операции* (като **действия**, присъщи на ума). Прави се заключението, че разглеждани поотделно, те са част от метафорите ЗНАНИЕТО Е СВЕТЛИНА и РАЗУМЪТ Е ВМЕСТИЛИЩЕ-СУБСТАНЦИЯ (ЗА ИДЕИТЕ). В контекста на тяхното място в цялостната интерпретация на понятието обаче тези

---

¹¹ Принципът на фамилните прилики и въведен от Витгенщайн (1953). Според немския философ на този принцип се установява сходството или подобие между референтите на две или повече понятия. Връзка по силата на фамилните прилики съществува между обекти, чиито характеристики са от типа АВ, ВС, CD, DE. При нея всички обекти в дадена група споделят поне едно свойство, но общите за всички обекти свойства са малко или няма такива.

концептуализации допринасят за пълнотата на системата от метафори, които го изразяват. Този процес се изразява по три начина: 1) чрез свързаните понятия (related concepts); 2) чрез взаимодействието и зависимостите между отделните, метафорично кодирани аспекти на разума; 3) чрез наивистичните представи или базовото, ситуационно придобито знание за неговите характеристики.

Въз основа на тези наблюдения и заключения се прави изводът, че емпиричната мотивация на концептуалните и в частност на онтологичните метафори съставлява само отделен компонент от тяхната цялостна мотивация, който по силата на системните отношения, установени и действащи в езика, има и структурно-семантичен аспект. Проявите на тази структурно-семантична страна на метафоричната мотивация се наблюдават при транспозицията на парадигматичните семантични отношения (в случая полисемията) в понятийната структура.

Вторият параграф, посветен на метафорите за емоции, потвърждава извода за ролята на системните отношения в езика в процеса на метафоризация от гледна точка на **синтактичните** отношения в изречението. Разглежда се тухната връзка със: 1) **семантичните** роли на неговите конституенти; 2) отношенията между **дълбинната** структура, **повърхнинната** структура и **междинната**, дълбинна метафорична структура в метафоричните изречения, изразяващи етапи от прототипния сюжет на емоциите в българския и английския език (4.2.4.).

За да се избегне отклонение от когнитивната матрица, представянето на семантичните роли в анализирания изречения е обвързано с предварителния анализ на повтарящите се, „смыслеограничителни“ образни схеми в метафоричния език, на който се говори за емоциите (4.2.3.). Предложени са и основанията за това методологическо решение, допълващо и разширяващо традиционните процедури, прилагани в рамките на семантичните когнитивни изследвания (4.2.2.). От методологична гледна точка то е продиктувано от спецификата на метафоричния език, изразяващ аспекти на понятията за емоции чрез проекции от понятийното пространство ВОДА/ТЕЧНОСТИ. Езиковите метафори от тази група

представяват варианти или езикови прояви на прототипната, базова метафора ЕМОЦИИТЕ СА СИЛИ (Kövesces 2000). В този метафоричен модел движението като прототипно свойство на водата в естествената ѝ среда се превръща в доминиращ признак в метафоризацията. В резултат на тази особеност на понятийното пространство-източник в съответните езикови метафори се проявява предпонятийната образна схема ИЗТОЧНИК-ПЪТ-ЦЕЛ или някои нейни елементи, които допълват, активират или структурират метафоричния модел ТЕЧНОСТ ВЪВ ВМЕСТИЛИЩЕ или ВМЕСТИЛИЩЕ-СУБСТАНЦИЯ. Анализът на корпуса и в двата езика показва, че конструирането на тези отношения със средствата на езика води до формирането на езикови метафори, които представят емоцията като събитие. В случая под събитие се разбира промяна, предизвикана от действието на (външна) сила (Тодоров 2006).

От теоретична гледна точка прилагането на процедура, разкриваща отношението между повърхнинната структура, метафоричната дълбинна структура и онтологичната дълбинна структура на изречението, е продиктувано от същността на емоциите като обект на анализ. В рубрика 4.2.1. това методологическо решение се мотивира от гледна точка на приетата в изследването позиция, че структурата на понятията за емоциите, считани за психологически състояния с физиологични прояви (Kövesces 1990: 56), „не се ограничава само с емоционалната оценка на външни събития и стимули и индивидуалните преживявания, които те предизвикват, а съдържа и ментален компонент” (Петрова 2007: 40).

Тази интерпретация на понятията за емоциите предполага, че пресъздаването на техния комплексен характер със средствата на езика води до формирането на система или конструкт, чиито елементи са подредени по степен на сложност и същевременно по отношение на причинните връзки между тях.¹² Анализът на езиковата

---

¹² Различните автори използват различни термини за назоваване на тази система. Шанк и Абелсон я наричат *скрипт* (1977). Лейкоф (1987) и Кьовечеч (1990) я обозначават с термина *прототипен сценарий* или *сюжет* на емоциите. Според Зализняк (1992) става дума за *предикати на*

интерпретация на тази система следователно изисква клъстерен подход (Димитрова, по информация от устно съобщение), в който комбинирането на методи и процедури от различни езиковедски направления може да доведе до по-убедителни резултати.

Тази рамка на изследването върху метафорите, изразяващи аспекти на понятията за емоциите, води до формулирането на следните наблюдения, резултати и изводи относно българския и английския корпус:

Таблица 2. Метафорично структуриране на понятията за емоции на български и английски език

	Наблюдения	Резултати от анализа	Изводи
Б Ъ Л Г А Р С К И Е З И К	Реализация на образната схема <i>вместилище-субстнация</i> (рубрика 4.2.3)	Наличие на компонент <i>сила</i> като елемент от обр. схема <i>източник – път - цел</i> във всички езикови метафори; изразяване на елемента СИЛА по семантичен път (с прототипни глаголи); по синтактичен път (с употреба на се като интранзитивизиращ приглаголен елемент); на лексико-семантично ниво (наличие на компонети /промяна в температурата/ и /промяна в налягането/	Наличие на метафора ЕМОЦИИТЕ СА СЪБИТИЯ, реализирана по синтактико-семантичен път

вътрешното състояние (предикаты внутреннего состояния), а според Ю. Апресян тя е част от наивистичния модел на човека, между чиито елементи съществуват отношения на взаимна обусловеност и йерархичност (1995).

		<p>като варианти на инвариантния компонент /сила/; динамизиране на модела чрез промяна на доминиращата образна схема <i>вътре-вън</i> като предпониативно условие за активиране на образната схема <i>вместилище-субстанция</i>; синтактична реализация на промяната чрез притежателното местоимение си в контекста на метафората състояния-ТА СА ПРИТЕЖАНИЯ. Пр: <i>потъвам в мъка</i> - <i>потъвам в мъката си</i>; <i>пържа се</i> – <i>пържа се в собственото си масло</i>);</p>	
	<p>Реализация на образната схема <i>течост във вместилище</i> (рубрика 4.2.4)</p>	<p>Тенденция към кодиране и на положителни и на отрицателни емоции чрез компонента /насищане/ в семантиката на прототипните глаголи като лексико-семантична изява на образната схема СИЛА;</p>	<p>Интензитетът на емоциите се изразява чрез комбинация от фолклорния модел НАСИЩАНЕ (на сърцето/душата) и образната схема (ВЕКТОР НА) СИЛА(ТА), като последната се третира като част от схемата ИЗТОЧНИК – ПЪТ –</p>

		<p>Транспозиция на семантичните роли от повърхнината структура в метафоричната дълбинна структура (ДС1) и онтологичната дълбинна структура (ДС2);</p> <p>Прототипност на ДВОЙКИТЕ глаголните колокации от типа ГЛАГОЛ – ГЛАГОЛ + СЕ, където СЕ е деривационен приглаголен елемент с интранзитивизираща функция</p>	<p>ЦЕЛ; Неутрализация на дихотомията <i>агентивност</i> – <i>неагентивност</i> при въпросните прототипни глаголи при употреба в метафорични изречения;</p>
<p>А Н Г Л И Й С К И Е З И К</p>	<p>Реализация на образната схема <i>вместилище-субстанция</i> (рубрика 4.2.3)</p>	<p>Наличие на компонент СИЛА като елемент от образната схема <i>източник – път - цел</i> във всички езикови метафори; изразяване на компонента на предпоятийно ниво (чрез образната схема <i>източник-път-цел</i>, активирана от образните схеми <i>горе – долу и вътре–вън</i>); по семантичен път (с прототипни глаголи); по лексико-</p>	<p>Наличие на метафора ЕМОЦИИТЕ СА СЪБИТИЯ, реализирана по синтактико-семантичен път</p>

		<p>семантичен път (чрез семантичната структура на глаголите в метафоричната им употреба);</p>	
	<p>Реализация на образната схема <i>течост във вместилище</i> (рубрика 4.2.4.)</p>	<p>Тенденция към кодиране и на положителни и на отрицателни емоции чрез компонента /повишаване нивото на течността/ в семантиката на прототипните глаголи като лексико-семантична изява на образната схема ГОРЕ - ДОЛУ;</p> <p>Динамизация на модела чрез промяна в доминиращата образна схема, изразена по; 1) семантико-синтактичен път (чрез транспозиция на семантичните роли от повърхнинната структура в метафоричната дълбинна структура (ДС1) и онтологичната дълбинна структура (ДС2); 2) семантичен път (чрез употребата на двойки ерганивни глаголи при изразяване</p>	<p>Интензитетът на емоциите се изразява чрез комбинация от схемите ГОРЕ – ДОЛУ и ВЕКТОР НА СИЛАТА, като последната се третира като част от схемата ИЗТОЧНИК – ПЪТ – ЦЕЛ;</p> <p>Неутрализация на дихотомията <i>агентивност</i> – <i>неагентивност</i> при въпросните прототипни глаголи при употреба в метафорични изречения;</p>

	на емоцията чрез нейния ефект върху тялото/органиите). Пр. <i>Burst with anger ~ I almost burst a blood vessel</i>	
--	--	--

В последната пета рубрика на втори параграф от четвърта глава се дискутират митологичните следи в течните метафори за емоции в българския и английския език. Въз основа на наблюдения върху фолклорната и езиковата интерпретация на повтарящи се митологични мотиви, свързани с гнева, страха, любовта и др., се формулират следните изводи: 1) съхранените във фолклорните вярвания миторелигиозни представи за символните функции на телесните течности са свидетелство за наличие на асоциативни връзки между кръвта, потта, сълзите, жлъчката и някои емоции; 2) тези връзки са запазени и в съвременната езикова картина на света, но при някои от тях се наблюдават отклонения от традиционните асоциации. Изказва се предположението, че подобни отклонения възникват при предаването на нелинейната, космологично организирана миторелигиозна реалност със средствата на линейна система, каквато е езикът.

VII. ГЛАВА ПЕТА

Метафорично структуриране на взаимодействието между вътрешната и външната реалност чрез понятийното пространство ВОДА/ТЕЧНОСТИ

В параграф първи на пета глава се анализират онтологичните метафори, концептуализиращи понятието *човешки взаимоотношения* чрез понятията *температура* (5.1.1) и *движение* (5.1.2.). За разлика от случаите, в които температурата се третира като характеристика на средата, която оказва въздействие върху състоянието и поведението на водата и течностите, тук тя, както и движението, се приемат за характеристики на материята и в частност на течната материя. Тези две свойства се третират като интерпретанти, които при метафорична

ре-категоризация могат да се превърнат в род, вид на който са всички понятия, които ги притежават (Еко 1993: 154).

На това основание анализът и в двете рубрики на първи параграф се осъществява на равнище концептуални прототипи. За *температура* и *движение* те се извеждат индуктивно чрез контекстуален анализ. Чрез тях се дефинира концептуалният прототип *човешки взаимоотношения* с помощта на: 1) когнитивно семантичен анализ на езиковите метафори, изразяващи понятието *взаимоотношения* чрез понятията *температура* и *движение*; 2) сравнителен анализ на семантичните отношения в пространството-източник и пространството-цел. Като се прави паралел с прототипните характеристики на понятията *температура* и *движение* се стига до определянето на концептуалния прототип на *човешки взаимоотношения* като **динамична** структура с подчертан **събитие**н характер, обусловен от: 1) вътрешна мотивация (механизмите за себеизразяване и самоконтрол); 2) външна мотивация (социалните и контекстуалните норми, разглеждани като макро-ситуационен контекст, в който се проявяват тези взаимоотношения).

На понятийно равнище тези два компонента са кодирани в доминиращите образни схеми СКАЛАРНОСТ и ВЪТРЕ-ВЪН, които се проявяват семантично чрез: 1) **градуалността** на антонимните множества *топъл – студен* и производните съществителни, глаголи и наречия, както и техните синоними, използвани за обозначаване на добронамереност, сърдечност, приятелство или злонамереност, безразличие, враждебност; 2) **дирекционалността**¹³ като тип опозитивно отношение между лексемите (Lyons 1977), която стои в основата на тази градуалност.

Тази интерпретация на парадигматичните отношения в метафоричното поле позволява да третираме фрази, изразяващи промени във взаимоотношенията (*A bottle of wine helped our guests to thaw; сгрявам/стоплям сърцето/душата на някого*), като езиково

---

¹³ Дирекционалната опозитивност според Лайънс (1977: 281) е семантично отношение, което включва промяна на местоположението или на състоянието и се установява между лексеми като *пристигам – оставам, женя се – женен съм*.

представени аспекти на понятиен континуум. В него онтологичното противопоставяне между добросъсърдечие и коравосъсърдечие, одобрение и неодобрение и пр. се неутрализира с помощта на градуалното разполагане на понятийни сегменти в противоположни посоки. В рамките на този процес се запазва и възможността за преминаване от едно състояние в друго.

Езиковите основания за тази методологическа рамка се коренят в предварителния анализ на корпуса, който показва, че парадигматичното отношение *антонимия* е съществено не само за формирането на ядрата на взаимодействащите си семантични полета **ТЕМПЕРАТУРА**, **ДВИЖЕНИЕ** и **ВЗАИМООТНОШЕНИЯ**, но и за формирането на съответните концептуални прототипи. Теоретичната основа за подобна трактовка е когнитивното схващане за думите като категории, които проявяват характерни за категориите ефекти и се свързват по силата на принципа на фамилните прилики (Evans 2007: 16).

Вторият параграф на пета глава, в който се изследва метафоричната концептуализация на понятието *комуникация* и свързаното с него понятие (*разпространение* на) *информация*, се състои от пет рубрики. Първата представя накратко използваните в тази част от изследването теоретични схващания за езика, на който говорим за явлението комуникация и за начина, по който мислим за това явление:

1) теорията на Майкъл Реди за неадекватността на езика да изрази активното участие на реципиента в процеса на декодиране на информация (1979);

2) теорията за първичните метафори (primary metaphors), които структурират понятието *комуникация* и като цяло се приемат за независими една от друга (Grady 1998), но допринасящи до формирането на „единен сценарий“, който поставя разговарящите в едно и също време и пространство и им позволява да си въздействат и взаимодействат по определен начин (Semino 2005);

3) теорията на М. Бахтин за отношенията *говорител – слушател*, формирани в процеса на комуникация (Bakhtin 1986).

Втората рубрика на параграфа се занимава с процесите на взаимодействие и взаимноопределяне между организацията на езика, комуникативната му функция и компонентите на комуникативната компетентност от гледна точка на функционалния подход към езика (Halliday 1994). Този анализ, както и схващането, че функционалният и когнитивният подход към езика имат общи корени (Langaker 2008) позволяват да се формулира работна хипотеза относно езиковата интерпретация на понятието *комуникация*. Според предварителните данни няма достатъчно основания да се твърди, че средствата на езика са неефикасни при предаването на неговата сложност, тъй като концептуализацията му е дълбоко вкоренена в езиковата организация, която определя и характера на езиковото съобщение. Този процес се определя от факта, че **значение** може да се предава и кодира на всички равнища на езика чрез отношенията между неговите структури (Halliday 1994). Когато **междудличностният** и **идеационният** компонент на значението са от първостепенна важност в процеса на **комуникация**, те се проектират върху **съобщението** и по този начин го изпълват с **когнитивно** (и/или емоционално) **съдържание**. Между това взаимодействие и процесите на метафорична проекция съществува отношение на аналогия, което означава, че езиковът разполага с адекватни механизми да изразяване на понятието *комуникация*.

В рубрики 5.2.3. и 5.2.4. се прави проверка на това допускане като се разглеждат: 1) образните схеми, на които се основава метафоричното структуриране на понятието *комуникация* чрез пространството-източник ВОДА/ТЕЧНОСТИ; 2) връзката между тези образни схеми и метонимичната основа на концептуализацията, която се проявява в разбирането за комуникацията като процес на трансформация (Evans; Green 2006: 10) от една страна, и разбирането на процесите като промени, а на проментите като движение в рамките на метафората за събитийната структура (Lakoff; Johnson 1999: 171-8), от друга. Тези зависимости, наред с прототипността на свойството *движение* в понятийното пространство ВОДА/ТЕЧНОСТИ, дават основание да се твърди, че:

свойството *движение* като иманентна характеристика на водата и течностите е сегмент от съответното понятийно пространство, но едновременно с това го съдържа в качеството си на интерпретанта в безграничния семиозис. У. Еко (1993) дефинира интерпретантите като качества, които могат да се превърнат в род, вид на който са всички понятия, които те характеризират. Това метонимично преобразуване създава условия понятието *комуникация* да се концептуализира чрез високо абстрактните понятия *промяна* (причинност) и *процес* (резултат).

Последната пета рубрика на параграфа дискутира разликите между българския и английския език по отношение на езиковата интерпретация на разпространението на информацията като аспект на понятието *комуникация*. Въз основа на изведената в предишните две рубрики енциклопедична интерпретация на характеристиката *движение* като интерпретанта на всички понятия, които я съдържат, се показва, че в английския език лексико-семантичните изяви на базовата метафора РАЗПРОСТРАНЕНИЕТО НА ИНФОРМАЦИЯ Е ТРАНСФЕР представят понятието-цел чрез понятията, свързани с движението на водата и течностите в естественото им състояние (*ripple across, cascade knowledge to, percolate through, seep into*). В българския език, от друга страна, метафоричното значение „предаване на информация” чрез лексеми от семантичното поле ВОДА/ТЕЧНОСТИ се активира от компонента /отдалечаване от мястото на действието/ (*разпространявам мъгла, пръскам слух, предавам съобщение*) и се проявява като комбинация от образната схема ИЗТОЧНИК-ПЪТ-ЦЕЛ и образната схема ОБЕКТ.

VIII. ГЛАВА ШЕСТА

Ролята на метафората в контекстуализацията на външната и вътрешната реалност

Докато глави четвърта и пета от изследването се занимават с концептуализацията на вътрешната реалност (РАЗУМ, ЕМОЦИИ) и на факторите, които ѝ въздействат (МЕЖДУЛИЧНОСТНИ ОТНОШЕНИЯ, КОМУНИКАЦИЯ), глава шеста е посветена на ролята на познавателната структура ВОДА/ТЕЧНОСТИ в

метафоричното представяне на понятията ВРЕМЕ и МОРАЛ от гледна точка на тяхната контекстуализираща функция по отношение на анализираниите до момента понятия и тяхната лексико-семантична изява.

Първият параграф на главата изследва метафоричната концептуализация на понятийното пространство ВРЕМЕ. Допуска се съществуването на психологическа мотивация на проекциите ВОДА – ВРЕМЕ, която се обяснява с помощта на връзката между необратимостта на времевия поток, от една страна, и непрестанното движение като свойство на водата в естественото ѝ състояние, от друга.

Първата рубрика е посветена на различията в изразяването на категорията вид на глагола в двата езика, които водят до разлики в изразяването на понятието *време*. Сравнени са някои представъчни български глаголи от семантичното поле ВОДА със съответните английски фразеологични глаголи по отношение на потенциала им за метафорична употреба. Наблюденията върху корпуса показват, че в българския език употребата на глаголни представки, които функционират както като деривационни, така и като видообразуващи афикси, води до образуването на монолексемни глаголни форми със специфично когнитивно и конотативно значение (*тека – протеква, тека – изтека, точа - проточа*), въпреки че се запазва силната семантична връзка с глаголната основа. Аналогичните английски фразеологични глаголи не се използват за изразяване на протичането на период от време (*time flows, ?time flows out*).

Във връзка с това наблюдение се прави сравнителен анализ на български префигирани глаголи от семантичното поле ВОДА/ТЕЧНОСТИ и техните фразеологични еквиваленти в английския език. Оказва се, че потенциалът на префигираните глаголи да изразяват метафорични проекции от пространството-източник ВОДА/ТЕЧНОСТИ към разнообразие от целеви пространства е много по-висок отколкото този на съответните фразеологични глаголи в английския език.

Това дава възможност да се забележи една интересна и малко коментирана до този момент особеност на метафората като процес и

мисловен модел. Тя засяга синтетични форми в по-висока степен отколкото полилексемни, аналитични форми независимо от това, че и в двата случая се изразява едно понятие. Прави се допускането, че причината за разминаването в метафоричния потенциал на монолексемните глаголни форми в БЕ в сравнение с фразеологичните глаголи в АЕ се дължи на различната им степен на лексикализация. Докато при първите глаголната представка се слива с глаголната основа и двете морфемни функционират като структурно и семантично единство, при вторите специфичната информация се появява, поне формално, извън глаголната лексема, като доуточнява високо абстрактното ѝ значение.

За човек, чийто роден език не е английският, е трудно да прецени доколко подобни аналитични форми функционират като смислово, структурно и понятийно единство, поради което за проверката на това допускане са необходими психо-лингвистични експерименти, невъзможни в рамките на настоящото изследване. Изясняването на този въпрос може да се превърне в обект на бъдещи разработки върху метафората в рамките на конструктивисткия подход към езика.

Втората рубрика на първи параграф се занимава с когнитивния аспект на метафорите за “течното време” в двата езика и ролята на метонимията в концептуализацията на понятието.

Когнитивно-семантичният анализ на езиковите изрази потвърждава наличието на коментирания от Лейкоф и Джонсън вътрешнокатегориална опозиция ДВИЖЕЩО СЕ ВРЕМЕ – ДВИЖЕЩ СЕ СУБЕКТ, като установява и различия между БЕ и АЕ в: 1) корелацията между тези две концептуализации и 2) двойствената представа за явлението едновременно като обект и субект на манипулация.

В английския език представата за времето като субект на манипулация се изразява в рамките на предметната версия на метафората ДВИЖЕЩО СЕ ВРЕМЕ (Lakoff; Johnson 1999: 158-159). Тя представя времето като движещ се предмет. Същата представа в българския език се изразява в рамките на алтернативната версия на модела ДВИЖЕЩО СЕ ВРЕМЕ, според която времето е течна субстанция.

В допълнение към това наблюдение се отбелязва и синтактичната реализация на метафората ВРЕМЕТО Е СУБЕКТ НА МАНИПУЛАЦИЯ в българския език, при която глаголи от семантичното поле ВОДА/ТЕЧНОСТ се използват рефлексивно (*времето се точи, срещата се проточи*).

Вторият параграф на шеста глава е представен в две рубрики и разглежда въпроса за миторелигиозната основа на метафоричната концептуализация на понятието *морал* чрез понятието *чистота*.

В първа рубрика се дискутира връзката *чистота – здраве – духовно съвършенство* в контекста на водните култове и ритуали в политеистичните общества (Елиаде 1002: 217). На тази база се ревизира схващането за първичността на метафората MORALITY IS PURITY спрямо метафората MORALITY IS CLEANLINESS (Lakoff; Johnsosn 1999: 307-308) и се предлага алтернативна трактовка на въпроса, която разглежда понятието морал като исторически ситуирана, еволюираща категория, чиито компоненти (морално съзнание, морални действия, морално поведение) се определят от моралната норма като форма на социален контрол (Ројман 1995).

Формулира се тезата за историческата обвързаност на моралната категория и нейните миторелигиозни основи (Бергсон 1993) с представите за свещените функции на водата да лекува тялото и да пречиства душата (Елиаде 1992). Допуска се наличието на културна (фолклорна) мотивация при някои фразеологизми, изразяващи оценка на действия и поведение от гледна точка на моралната норма, и по този начин се извежда базовият статус на семантичните опозиции *чист : нечист* и *clean : dirty* при изразяването на аспекти на метафоричната концептуализация на понятието *морал* в БЕ и АЕ.

Предварителните наблюдения върху езиковите данни показват, че в БЕ прилагателните *чист* и *нечист* се съчетават с лексеми, обозначаващи части на човешкото тяло, много по-често отколкото в английския език. Това предполага контекстуален и компонентен анализ на семантичните центрове на разглежданите словосъчетания, които да установи семантичния обхват на двете прилагателни в метафорични и в буквални употреби.

Резултатите потвърждават предположението за културна мотивация на изразите, свързана с фолклорния модел на чистото и нечистото човешко тяло, съхранен както в народните приказки и легенди, така и в кратките фолклорни форми, наричанията и др. (Василева 2008: 518). По този начин се извежда концептуалната метонимия ЧИСТОТО ТЯЛО ЗАМЕСТВА ЧИСТАТА ДУША, която в християнския морал е основа на праведността като висша форма на моралност.

Според този модел телесната чистота е едновременно предпоставка и проява на духовната чистота. В паремиите тази зависимост се проявява при употребата на прилагателните *чист* и *нечист* за изразяване на морална оценка чрез едновременно позоваване на телесна и духовна чистота (цит. съч.: стр. 520). Това означава, че при метафорична употреба на двете антонимни прилагателни се активират едновременно привативните признаци /липса на мръсотия/ и /липса на греховност/ за *чист* и /наличие на мръсотия/, /наличие на греховност/ за *нечист* – особеност, която не се наблюдава при еквивалентната антонимна двойка в АЕ. Там комбинации от типа *clean/dirty* + *част от човешкото тяло* много рядко се използват метафорично поради преимуществената употреба на алтернативната антонимна двойка *pure : impure* за изразяване на оценка на действия и поведение от гледна точка на моралната норма.

В допълнение към тази характеристика метафоричните употреби на прилагателните от опозитивната двойка *clean : dirty* проявяват две интересни особености:

- отрицателно конотираният член на опозицията има по-ограничен и специфичен контекст на употреба в сравнение с положителния, а това допринася за неговата маркираност;
- въпреки че при метафорична употреба двете прилагателни са в комплементарна опозиция, при която наличието на едно качество предполага отсъствието на друго, противоположно на него качество (Cruse 2004: 167), *clean* запазва статуса си на точка на ориентация, спрямо която нечий постъпки или поведение се оценяват като нечисти, т.

е. неморални. Тази характеристика обаче е типична за буквалната употреба на *clean* и *dirty*, при която те са в антонимни отношения (фиг. 1). Този извод се потвърждава от употребата на някои синоними на *dirty*, които формално съвпадат с миналото причастие на глагола, от който са образувани.

В изрази като *sullied reputation*, *marred reputation*, *blemished reputation* (опетнена репутация) резултативното значение на *sullied*, *marred*, *blemished* имплицитно извежда представата, че преди нечия репутация да бъде опетнена, те е била безупречна, т. е. чиста.

Това наблюдение дава основание да се направи следният извод: в английския език, типът опозитивност между две лексеми може да има смислоразграничителна функция по отношение на техните буквални и метафорични употреби.

Става ясно, че като системно отношение в рамките на семантичното равнище, от една страна, и като резултат от опозиция между понятия, от друга (Murphy 2003: 109), антонимията (и нейните транспозиции в метафоричното пространство), подобно на полисемията, допринася до формирането на радиални категории чрез ефекта си върху системността на метафоричните модели.

Подобен ефект, но с различен източник, се наблюдава в българския език при опозитивността между прилагателните *чист* и *нечист* и техните производни. Специфичният им статус на символно натоварени лексеми, който е резултат от комбинираното действие на принципа на митологичните вярвания (*myth and belief principle*) и на принципа на емпирично структурираното понятийно пространство (*experiential domain principle*), ги превръща в елементи от радиалната категория МОРАЛ, тъй като при тяхната употреба се активират едновременно и прототипните характеристики /липса на мръсотия/, /наличие на мръсотия/, и метафоричните характеристики /липса на неморалност/ и /наличие на неморалност/.

Фигура 1. Транспозиция на опозитивността между *clean* и *dirty*

IX. ГЛАВА СЕДМА

Течните метафори в конструирането на социалната реалност

Последната, седма глава от изследването съдържа 3 параграфа и представлява анализ на езиковата интерпретация на онтологичната категория ТЕЧНИ МЕТАФОРИ от гледна точка на структурата и съдържанието на функционално-семантичното поле ТЕЧНИ МЕТАФОРИ (ФСР). То се разглежда като гносеологична категория, основана на принципа на изоморфизма между сегменти от външната,

материална реалност и вътрешната, идеална репрезентация на тази реалност.

Първата рубрика на първи параграф се занимава с дефиницията и характеристиките на функционално-семантичното поле като гносеологична категория. Неговите компонентни се характеризират със структурно и семантично единство, организирани са на принципа *център – периферия* под формата на микро-полета с общ семантичен център, като същевременно всяко от тях има собствена семантична база (Щур 1974: 65-67) и зони на семантично сгъстяване (Пенчева 2001: 138). Последните две характеристики определят относителната самостоятелност на структурата на ФСП, изявена както на семантично, така и на формално равнище (Бондарко 1967: 7).

Втора рубрика изяснява подхода към анализа на семантиката на абстрактните понятия. Приема се тезата на Хамптън за полиморфната им структура (Hampton 1981: 153). Подчертава се особената важност на анализа на отношенията във и между абстрактните понятийни пространства като начин да се реконструира тяхната рудиментарна топология (Setti; Caramelli 2005: 192 - 195). Това методологично уточнение улеснява по-нататъшното изследване на организацията на функционално-семантичното поле ТЕЧНИ МЕТАФОРИ.

В първата рубрика на втори параграф се изясняват субект-обектните релации, които превръщат абстрактните понятийни пространства РАЗУМ, МОРАЛ, ВРЕМЕ, ЕМОЦИИ, КОМУНИКАЦИЯ и ЧОВЕШКИ ВЗАИМООТНОШЕНИЯ, структурирани метафорично чрез понятийното пространство ВОДА/ТЕЧНОСТИ, в единен ментален модел. Неговата езикова реализация на формално и на семантично равнище изразява динамично свързани аспекти на социалната, материалната и психологическата реалност, а не на отделни нейни фрагменти. Подчертават се: 1) оценъчната ориентация на семантичните конституенти на полето и антропоцентричността на тяхната организация; 2) произтичащата от тях възможност изразените в рамките на полето *субект-субектни, субект-обектни и обект-обектни връзки* да се разглеждат като различни страни на един процес - двустранното корелационно взаимодействие между индивида

и неговата среда, на фона на което се формира една или друга концептуализация.

Във втората рубрика на втори параграф се дискутира естеството на лексикалните конституенти на ФСП ТЕЧНИ МЕТАФОРИ и връзката на техните структурни и семантични характеристики със статута им в полето.. На базата на схващането за понятийните връзки и нивата на тяхното вграждане (entrenchment) в концептуалната структура (Turner 1995) се формулира твърдението, че метафоричната употреба на лексемите в свободни словосъчетания осигуряват семантичната база за концептуалните връзки, които активират фразеологичното значение.

В третия параграф се представят структурните зависимости между семантичните зони в полето и йерархическото им подреждане в контекста на СИТУАЦИЯТА като надредна понятийна категория. Формула се изводът, че тази категория обединява всички представени в полето семантични зони (фиг. 2). Разискват се равнищата на абстрактност, характеризиращи микро-полетата във ФСП ТЕЧНИ МЕТАФОРИ от гледна точка на тяхната семантична база.

Централният статус на микро-полето, дефинирано от пространството РАЗУМ и неговите аспекти РАЗБИРАНЕ, ЗНАНИЕ, ПАМЕТ, ИНТЕЛЕКТ, се мотивира с установените в глави четвърта, пета и шеста на дисертационния труд връзки между понятийните пространства ЕМОЦИИ и МЕНТАЛНИ СЪСТОЯНИЯ, ЧОВЕШКИ ВЗАИМООТНОШЕНИЯ, КОМУНИКАЦИЯ и ИНФОРМАЦИЯ. Тези асоциации са възможни, доказуеми и откриваеми в контекста на схващането за телесната, емпирична основа на формирането на понятията като резултат от начина, по който разумът и тялото функционират в процеса на взаимодействие със средата (Lakoff; Johnson 1999: 37). В допълнение към това централната позиция на микро-полето РАЗУМ се потвърждава и от невъзможността която и да е от семантичните зони във ФСП ТЕЧНИ МЕТАФОРИ да бъде представена извън него.

В подкрепа на това твърдение се извежда отношението между метафоричните моделит РАЗУМЪТ Е ВМЕСТИЛИЩЕ и

СЪСТОЯНИЯТА СА ВМЕСТИЛИЩА, което се активира в зоната на семантично взаимодействие между микро-полетата СЪСТОЯНИЯ/ЕМОЦИИ и РАЗУМ. В нея емоционалните и менталните състояния се изразяват езиково с помощта на лексеми с доминантен семантичен признак /дълбочина/ (*дълбока депресия, дълбок ум, дълбоки разсъждения*), а на предпозитивно равнище се задейства схемата ГОРЕ – ДОЛУ (*изплувам от съзнанието, потъвам в забрава; потопен в размисъл, потопен в мъката си; потънал в мисли, потънал в депресия*). Микро-полето ЧОВЕШКИ ВЗАИМООТНОШЕНИЯ се концептуализира и с помощта на връзките между схемите СКАЛА и ИЗТОЧНИК-ПЪТ-ЦЕЛ, при което компонентът ИЗТОЧНИК се реализира като ПРИЧИННОСТ, компонентът ПЪТ – като ДВИЖЕНИЕ, а компонентът ЦЕЛ - като (ПРОМЯНА НА) СЪСТОЯНИЕ. Движението по скалата (т.е. промяната на човешките взаимоотношения) се маркира в две противоположни посоки с помощта на оценъчния компонент на езиковите метафори, които го изразяват. По този начин в концептуализацията се включва и високо абстрактното понятие МОРАЛ, без, разбира се, то да се представя от собствена зона на семантично съгъстяване.

От друга страна, на онтологично равнище интензивните и екстензивните отношения, структуриращи микро-полетата ЧОВЕШКИ ВЗАИМООТНОШЕНИЯ и КОМУНИКАЦИЯ и ИНФОРМАЦИЯ, отговарят за етиологията на човешките емоции, а от тук и за понятията, активирани от семантичния фон СЪСТОЯНИЯ/ЕМОЦИИ. С други думи, в рамките на функционално-семантичното поле ТЕЧНИ МЕТАФОРИ онтологичната връзка на причинност между човешките взаимоотношения и емоционалните състояния на човека, генерирани в процеса на комуникация (Hall 1992: 57), се представя като отношение на йерархическа зависимост между микро-полетата КОМУНИКАЦИЯ, ЧОВЕШКИ ОТНОШЕНИЯ и ЕМОЦИИ/СЪСТОЯНИЯ, чиято реализация обаче е невъзможна извън микро-полето РАЗУМ (фиг. 2).

В същия параграф се коментира и контекстуализиращата функция на микро-полето ВРЕМЕ по отношение на всички останали микро-

полета, тъй като динамичността на техните концептуални прототипи е немислима извън културно обусловеното понятие за времето и неговия ход.

Фигура 2. Йерархизация на микро-полетата във ФСП ТЕЧНИ МЕТАФОРИ спрямо надредната категория СИТУАЦИИ

Липсата на собствена зона на семантично съгъстяване, извън контрастните множества, дефинирани от опозитивността между *чист* : *нечист* (за БЕ) и *clean* : *dirty* (за АЕ) се отдава на засилената оценъчност на лексикалните конституенти на ФСП ТЕЧНИ МЕТАФОРИ, която, както вече беше споменато, допринася за концептуализацията на промените в човешките взаимоотношения като положителни или отрицателни.

В подрубика 7.4.2.1. се показва как парадигматичните семантични отношения, и в частност антонимията, може да осъществяват движението между концептуалните прототипи на конкретни понятия и концептуалните прототипи на метафорично структурирани абстрактни понятия. Отделя се специално внимание на сравнението между концептуалния прототип (ПРОМЯНА НА) ТЕМПЕРАТУРА и концептуалния прототип (ПРОМЯНА НА) ЧОВЕШКИ ОТНОШЕНИЯ като пример за описаната зависимост.

Показва се как преобразуването на антонимията между лексемните двойки *топъл – студен* и *warm – cold* от бискаларна, реверсивна и биполярна опозиция (в пространството-източник) в моноскаларна (в пространството-цел), води до структурирането на абстрактния концептуален прототип чрез конкретния. В рамките на този процес зоната на ниските температури *студен* и *леден* в пространството ТЕМПЕРАТУРА се проектира върху зоната, определена от *студен*, *хладен* (*безразличен*) на български и *cold*, *lukewarm* (*indifferent*) на английски език. Това се интерпретира като езиков факт, който иплицитно показва, че безразличието като липса на положително или отрицателно отношение и в двата езика се разбира не като липса на отношение, а като отрицателно отношение.

Втората подрубика разглежда един специфичен за английския език концептуален модел, който според данните от корпуса се поражда в резултат на високата продуктивност на конверсията като словообразователен модел, от една страна, и на реконверсията като източник на семантична промяна (Каращук 1973: 47), от друга.

Анализът показва, че при употребата на конверсивни двойки *глагол – съществително име* в езиковото представяне на аспекти на абстрактните понятия, се активира понятийна връзка между предикативните и номенативните езикови метафори. Примери за тази връзка са изрази от типа *leak of information – information leaks* (*изтичане на информация – информация изтича*), *sink of corruption – to sink into corruption* (*гнездо на корупция – прояден/прогнил съм от корупция*), *fog of explanations – to fog the explanation* (*мъгливи обяснения – давам мъгливи обяснения*); *a pour of atrocity reports - atrocity reports pour in* (*вълна от сведения за жестокости – залива ни*

вълна от сведения за жестокости). Гинзбург и др. (1979: 132-133), дискутират преобладаващите семантични отношения между членовете на такива конверсивни двойки при буквалната им употреба по следния начин: В случаите, когато деривационната основа е именна, отношенията между съществителното и глагола са предимно *действие, характеризиращо обекта, означен от съществителното име, инструментална употреба на обекта, придобиване на или лишаване от обекта* и др. При деривация от глаголна основа преобладаващите отношения са *действие – пример на това действие, действие – вършител на действието, действие – място на действието* и др.

Данните от корпуса показват, че отклонения от тези зависимости се наблюдават при проекции, които предизвикват преобразуване на отделните лексеми в конверсивните двойки в понятийно единство. Степента на близост между двата компонента на това единство се определя от съвместното действие на конверсията като словообразователен модел и на реконверсията като източник на семантична промяна, при която, както отбелязва Карашук (цит. съч.), деривационната основа придобива нови значения в резултат от метафоричните употреби на производната лексема. Това означава, че проекции, изразени езиково чрез употребите на тази лексема влияят върху производната основа, като превръщат конверсивната двойка в своеобразна категория, в която се проявяват ефектът на типичността (едно от значенията се възприема като основно, прототипно, а останалите се активират от контекста) и принципът на семейните прилики. Под негово влияние се установяват връзки между всички значения в рамките на категорията.

Всичко това води до заключението за високата абстрактност на формата при конверсивните двойки в английския език и произтичащата от това важност на метафоризирането при изразяването на специфично значение. Изследвания върху неделимостта на глаголната семантика при новообразувани глаголи, омонимни на или парадигматично свързани със сложни съществителни имена в английския език, и необходимостта те да се разглеждат като конструктивни идиоми (*construction idioms*), а не като

производни на тези съществителни имена (Bagasheva 2011, под печат), показват, че тази тенденция засяга не само едносрични лексеми, каквито се конверсивите, но и композитни глаголи и съществителни имена.

Последната, пета рубрика на четвърти параграф съпоставя две специфични морфологични характеристики на английския и българския език като фактори, въздействащи върху потенциала за метафорични проекции на глаголните лексеми.

Става дума да фразеологичните глаголи в английския и префигираните глаголи в българския език. Зависимостите между значението им и тяхната формална изява са сходни и в двата езика. В английския език приглаголният елемент често има аспектиализираща функция и може да изразява начало, развой, повтаряемост или завършване на действието. От друга страна, този елемент е и носител на новата, специфична информация, която в много случаи активира метафоричните значения на подобни аналитични глаголни форми. В българския език префиксацията, при която глаголните представки освен слово- имат и видеообразуваща функция, е високопродуктивен модел за формиране на производни глаголи.

Интересното обаче тук е, че при активиране на метафорични значения, приглаголните елементи в английския език рядко увеличават потенциала за метафоризация, заложен в съответстващата моноксемна глаголна форма. В българския език се наблюдава обратната тенденция. При употреба на префигираните глаголи се изразяват езиково метафорични проекции, които далеч надхвърлят онези, заложен в деривационната основа. Това наблюдение демонстрира по-високата конкретност на глаголната форма в българския език и възможността чрез афиксация да се изразяват специфични метафорични значения, което на английски език се осъществява с помощта на приглаголни елементи.

Последната, трета рубрика на параграфа анализира митологичния компонент на ФСП ТЕЧНИ МЕТАФОРИ като сегмент от езиковата картина на света.

Използва се схващането, че един от принципите, организиращи плана на съдържанието чрез плана на израза в естествения език, е

принципът на **противопоставянето** чрез маркираност на един от членовете на дадена езикова категория и липса на такава маркираност на другия (другите) членове. Лайънс (1977: 305 - 307) разграничава три равнища на маркираност:

- формално, изразено в двойки лексеми като lion : lioness, при които формата на втория член съдържа афикс, който изразява наличието на признак, противоположен на съответния признак, характеризиращ левия член на опозицията;
- дистрибутивно, при което маркираният член на опозицията се открива в ограничен контекст;
- семантично, което корелира с дистрибутивното и с формалното, като определя доколко формалните и дистрибутивни характеристики влияят върху значението на дадена лексикална единица.

Лайънс счита, че в случаите, когато формалните и дистрибутивните различия не са съпроводени със съществена промяна в значението, т. е. не са семантично маркирани, не е оправдано да се говори за формално или дистрибутивно маркиране.

Въз основа на това схващане и неговото развитие в езиковедската наука се прави допускането, че на разпада на митологемите като структурни единици на митологичната система, които се изразяват чрез основни категориални опозиции,¹⁴ съответства процес на рекомпозиция на митологично и/или емпирично мотивирани концептуални (и в частност онтологични) метафори. Те са изразени чрез групи от свързани помежду си езикови единици - метафорично употребени думи и фразеологизми с различна степен на идиоматичност.

Идентифицирането на тези опозиции и начините на тяхната рекомпозиция във ФСП ТЕЧНИ МЕТАФОРИ се осъществява чрез анализ на езиковите данни в контекста на взаимодействието между митологичната и езиковата картина на света.

---

¹⁴ Степента на абстрактност на тези опозиции е пряко свързана с ролята им в бита на митологичния човек и има оценъчна функция.

Разглеждат се повтарящи се мотиви в келтските митове за морски пътешествия и в българските приказки и легенди и се търси връзката им с метафоричното представяне на абстрактни понятия чрез ДВИЖЕНИЕТО като понятийна категория и като иманентна характеристика на водата. По този начин се извеждат митологичната дуалност на водата като стихия и пречка по пътя към целта, но и като връзка между света на хората и отвъдния свят, който в келтската митология се представя като група от острови в далечно море (Грийн 1997). До края на света според българските народни вярвания също се стига само по вода (Маринов 1994).

В езика тези мотиви са силно застъпени в метафоричния модел за събитийната структура. В рамките на този модел целенасочените действия, съответстващи на мисията на митологичния герой, т. е. на неговата инициация, се концептуализират като движение към цел; препятствията по пътя към целта – като пречки за движението; външните събития – като големи, движещи се обекти или водни маси (Lakoff; Johnson 1999: 179). Примери за подобни концептуализации изобилстват и в двата корпуса:

АЕ: *plunge a country into war; (be lost) in a whirlpool of events; sink in a bog of problems; wade in deep (hot, unknown) waters;*

БЕ: *загазвам; нагазвам в неприятности; нагазвам в непознати води; затъвам в проблеми; нагазя/нагазвам в дълбокото.*

Глаголи, обозначаващи движението на водата или движението на обект във водата, се използват и за изразяването на много други метафори, концептуализиращи разнообразие от аспекти на абстрактни понятия като *комуникация* и *предаване на информация* (*cascade knowledge to larger groups; percolate through the academic community; бълвам думи; заливам с порой от думи; извирам от устата*), емоции (*overwhelmed with ..., потънал в ..., потопен в ...*)

Мотивът за удавянето в реката, който в българските народни вярвания се свързва с изкушението и с дявола (Маринов 1994), а в световните митологии с греховността изобщо (Markale 1993), също има своя метафорична интерпретация в съвременната езикова картина на света. Според нея отрицателните емоции, негативните състояния и неприятностите като цяло се концептуализират като потъване или

движение надолу. Голямото разнообразие от семантични нюанси, в употребата на различни глаголи, обозначаващи потъване и в двата езика, дава достатъчно основания за твърдението, че високата обобщеност на метафоричния модел ЛОШОТО Е (НА)ДОЛУ не позволява тези нюанси да бъдат изразени единствено в рамките на въпросния модел. *Изрази като drown in debt; drown in grief; drown one's frustration; sink in despair; descend in oblivion; давя мъката си в алкохол/шоколад/вино; потъвам от срам* и др. изразяват важни проекции, които не могат да се интерпретират само като част от разглеждания модел, тъй като разчитат на понятийни връзки, асоцииращи неприятностите, отрицателните състояния и преживявания с потопяването или потъването във вода. Този процес на свой ред има, макар и забравено, ритуално значение, което и до ден днешен се възкресява в обредни обичаи като Герман, Лазарица и др.

Многоаспектността на тези връзки, според които субектът на преживяването, емоцията или състоянието в едни случаи се концептуализира като контролиращ движението, в други като потърпевш, а в трети като инструмент, с който се предизвиква това движение, потвърждава допускането за значимостта на понятийното пространство ВОДА/ТЕЧНОСТИ при изразяването на емоционални и ментални състояния чрез образната схема ГОРЕ – ДОЛУ.

Въз основа на анализ на митологичната опозиция ВОДА : СУША се установява и митологичен елемент в концептуалната връзка *знание* – дълбочина като част от модела РАЗУМЪТ Е ВМЕСТИЛИЩЕ-СУБСТАНЦИЯ и неговите логически следствия Умението Да Разсъждаваш е Дълбочина, Яснотата на Мисълта Е Чистота (на субстанцията) и т. н. Прави се връзка с метафората ИДЕИТЕ СА РАСТЕНИЯ И РАЗУМЪТ Е ПОЧВАТА, В КОЯТО ТЕ ВИРЕЯТ. По този начин понятийното пространство ПЛОДОРОДИЕ като един от източниците на метафорична концептуализация на пространството РАЗУМ определя значимостта на влагата и водата в тази концептуализация.

От друга страна, опозициите ВОДА : СУША, ПЛОДОРОДИЕ : БЕЗПЛОДИЕ са част от структурата на митологемата ВОДА. Така те стават носители на митологични следи в мотивацията на езиковите

метафори, изразяващи понятието *разум* чрез доминантната характеристика *дълбочина*.

Разглежда се образът на огледалото във фолклорната приказка като форма на неутрализация между опозициите НЕБЕСНИ ВОДИ : ЗЕМНИ ВОДИ; НЕБЕСНИ ВОДИ : ПОДЗЕМНИ ВОДИ, които според М. Джордан (1987: 17) са варианти на опозицията РЕД : ХАОС, а на едно по-високо ниво на абстрактност представят и опозицията ДОБРО : ЗЛО.

Показва се как различните интерпретации на образа на огледалото, включително и водната повърхност като огледало, допринасят до мотивацията на метафорични употреби като *чисти/нечисти помисли; pure/impure thoughts; clean/unclean life; прозрачни намерения; transparency of the strategy; principle of transparence* чрез активиране на качеството прозрачност на чистата (водна) повърхност и възможността тя да служи като огледало.

X. ИЗВОДИ

Наблюденията върху понятийното пространство ВОДА/ТЕЧНОСТИ като източник на онтологични метафори в английския и българския език представляват индуктивно изведено доказателство за системността на метафоричните проекции и структурната природа на концептуалните метафори, установени интроспективно и илюстрирани с богат езиков материал в теориите на Лейкоф и Джонсън за концептуалното проектиране (1980) и за наблюдаемия опит като структуриращ механизъм на абстрактното познание (1999).

Този анализ доведе до следните основни изводи:

1) Метафоричната концептуализация се корени в телесния опит и ситуационното познание, но езиковата система и отношенията вътре в нея адаптират етапите на процеса на метафоризация и ги хармонизират със системността на езиковите структури и релациите, в които те се проявяват. На лексико-семантично равнище това се осъществява в резултат на транспозицията на семантичните отношения в метафоричните понятийни пространства и специализацията на някои слово- и формообразователни модели да

изразяват специфично метафорично значение. На синтактично равнище тази изикова „фина настройка” на някои концептуални асоциации е заложена във формалното кодиране на понятията от метафората за събитийната структура, каквито са *причинност* (сила и противодействие), *процес* и *състояние* чрез характеристиките на: 1) преходните и непреходните глаголи, глаголите от смесен тип, глаголните двойки от типа *глагол – глагол + се*, където *се* е приглаголен елемент с интранзитивизираща функция в българския език и 2) ергативните глаголи в английския език. Конструираният по този начин аспекти на високо абстрактни понятия допринасят за метафоричното структуриране на техните концептуални прототипи. И в двата езика този процес се осъществява и с помощта на транспозициите между онтологичната дълбинна структура, метафоричната дълбинна структура и повърхнинната структура на равнище изречение.

2) Митологичната и фолклорната интерпретация на съществената роля на водата в човешкия живот и на телесните течности в човешката физиология позволява системните съответствия между езика и други семиотични системи, каквито са митологията и фолклора, да влияят върху концептуализацията на абстрактни понятия чрез пространството-източник ВОДА/ТЕЧНОСТИ. В този контекст концептуалната метафора може да се използва в реконструкцията на митологичното значение и да доближи резултатите от синхронни анализи до тези, получени при диахронните исторически изследвания.

3) Топологията на абстрактните понятийни пространства, изследвани в настоящото проучване, не се структурира напълно чрез конкретното понятийно пространство ВОДА/ТЕЧНОСТИ. Въпросните абстрактни пространства притежават своя собствена, рудиментарна организация, която се дефинира допълнително с помощта на метафорични проекции.

4) Методологията на настоящото изследване не позволява прякото изследване на тази топология. До нея обаче се достига и индиректно чрез анализ на повтарящите се проекции на елементи и връзки от пространството ВОДА/ТЕЧНОСТИ към пространствата РАЗУМ,

ЕМОЦИИ и СЪСТОЯНИЯ, ВЗАИМООТНОШЕНИЯ, КОМУНИКАЦИЯ, МОРАЛ, ВРЕМЕ. Тези елементи и отношения имат своите митологични съответствия, което, наред със системните отношения между езика, митологията и фолклора, дава възможност митологичните следи в метафоричната концептуализация да се идентифицират в рамките на синхронен езиков анализ и създава условия за изследване на културната мотивация на метафоричното значение.

XI. Справка за приносите

1. Разкриват се елементи от културната мотивация на концептуалните метафори чрез анализ на специфично понятийно пространство-източник, което се характеризира както с висока конкретност и значимост в наблюдаемия опит, така и със символна натовареност, произтичаща от миторелигиозното значение на неговите елементи и връзките между тях.

2. Приложеният в изследването модел на когнитивен анализ включва както семантичните, така и функционално-семантичните полета, което позволява навлизане в структурата на езика и изследване на ролята на концептуалната метафора чрез проявите на семантични, морфологични и синтактични езикови категории. Това осигурява методологическа основа за използване на данни от вторични моделиращи системи като митологията и фолклора.

3. Променя се обичайната посока на анализ в корпусните изследвания върху концептуалната метафора, като за отправна точка се използват протоипните характеристики на понятийното пространство-източник и се анализират всички абстрактни понятийни пространства, структурирани чрез него.

4. Индуктивно се показва, че като системно отношение в рамките на семантичното равнище, от една страна, и като резултат от опозиция между понятия, от друга, антонимията (и нейните транспозиции в метафоричното пространство), подобно на полисемията, допринася до формирането на радиални категории чрез ефекта си върху системността на метафоричните модели.

Библиография, цитирана в автореферата

- Апресян 1995*: Апресян, Ю. Интегральное описание языка и системная лексикография. – В: Ю. Апресян. Избранные труды. Т. 2. Москва.
- Аристотел*: Aristotle. Poetics. Цит. по Lausberg, H. (1998).
- Аристотел*: Aristotle. Rhetoric. Цит. по Lausberg, H. (1998).
- Багашева (под печат)*: Bagasheva, A. On the (non)compositional semantics of CVs in English.
- Барсалу 1983*: Barsalou, L.W. Ad hoc categories. *Memory & Cognition* 11, 211-227.
- Барсалу 1985*: Barsalou, L.W. Ideals, central tendency, and frequency of instantiation as determinants of graded structure in categories. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition* 11, 629-654.
- Барсалу 1987*: Barsalou, L. W. The instability of graded structure: Implications for the nature of concepts. In U. Neiser (Ed.), *Concepts and Conceptual Development: Ecological and Intellectual Factors in Categorization* (pp. 101-140). Cambridge: Cambridge University Press.
- Бахтин 1986*: Bakhtin, M. (1986). Speech Genres and Other Late Essays. Ed. Emerson, C. & M. Holquist. Austin: University of Texas Press.
- Бергман 1991*: Bergmann, M. Metaphorical assertions. In J. L. Garfield, M. Kiteley (Eds.), *Meaning and Truth. The Essential Readings in Modern Semantics* (pp. 599 - 612). Paragon Issues in Philosophy. St. Paul, Minnesota: Paragon House Publishers.
- Блек 1962*: Black, M. *Models and metaphors: Studies in language and philosophy*. Ithaca: Cornell University Press.
- Бондарко 1967*: Бондарко, А. В. О взаимодействии языковых уровней в рамках функционально-семантической категории. – Сб. *Уровни языка и их взаимодействие* (стр. 4 – 38). Москва.
- Варнер 2009*: Varner, G. Sacred wells: A study in the history, meaning, and mythology of holy wells and waters. New York: Agora Publishing.
- Василева 2008*: Василева, Д. Тялото – чисто и нечисто. – В: *Митология на човешкото тяло. Антропологичен речник* (стр. 541 - 640). София: АИ „Проф. Марин Дринов” БАН.

Вико 1948: Vico, G. *The New Science of Giambattista Vico* (revised translation of the third edition of 1744). Ithaca: Cornell University Press.

Виноградов 1977: Виноградов, В. Избранные труды. Лексикология и лексикография. Москва.

Гибс 1994: Gibbs, R. (1994). *The Poetics of mind: Figurative thought, language, and understanding*. Cambridge: Cambridge University Press.

Гинзбург и др. 1979: Ginsburg, R. S., S. S. Khidekel, G.Y. Knyazeva & A. A. Sankin. *A Course in Modern English Lexicology*. Moscow: Vyishaya Shkola.

Гирейрц 2002: Geeraerts, D. The interaction of metaphor and metonymy in composite expressions. In R. Dirven and R. Pörings (Eds.), *Metaphor and metonymy in comparison and contrast* (pp. 435-465). Berlin: Mouton de Gruyter.

Грейди 1998: Grady, J. The 'conduit metaphor' revisited: a reassessment of metaphors for communication. In Jean-Pierre Koenig (Ed.), *Discourse and cognition: Bridging the gap* (pp. 205-218). Stanford: CSLI Publications.

Грийн 1997: Грийн, М. Келтски митове. София: Абагар.

Гудман 1976: Goodman, N. *Languages of Art*. Indianapolis: Hackett.

Джакендоф 1983: Jackendoff, R. *Semantics and cognition*. Cambridge, Mass.: MIT Press.

Джонсън 1999: Johnson, Ch. Metaphor vs. conflation in the acquisition of polysemy: the case of *see*. In M. K. Hiraga, C. Sinha and S. Wilcox (Eds.), *Cultural, Typological and Psychological Perspectives in Cognitive Linguistics* (pp. 155-169). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Джора 2002: Giora, R. Literal vs. figurative language: Different or equal? *Journal of Pragmatics*, 34, 487 – 506.

- Евънс и Грийн 2006*: Evans, V. and M. Green. Cognitive Linguistics: An Introduction. Mahwah, New Jersey: Edinburgh University Press in association with Lawrence Erlbaum Associates.
- Еко 1993*: Еко, У. Семиотика и философия на езика. Наука и изкуство: София.
- Елиаде 1992*: Елиаде, М. Трактат по история на религиите. Лик: София.
- Елиаде 2002*: Елиаде, М. Митът за вечното завръщане. Издателство „Захарий Стоянов“: София.
- Елина 1987*: Elina, N. G. Introduction to *Folk tales of the British isles* edited by K. N. Atarova. Raduga Publishers: Moscow, 9 – 28.
- Каращук 1973*: Каращук, П. Реконверсия и ее роль в развития семантических структур соотнощихся по конверсии слов. – Сб. *Словообразование и его место в курсе обучения инностранному языку*, вып. 1, Владивосток.
- Evans 2007*: Evans, V. The cognitive linguistics enterprise: An overview. In V. Evans, B. Bergen & J. Zinken (Eds.), *The cognitive linguistics reader*. London: Equinox Publishing, 2 – 36.
- Крус 2004*: Cruse, D. A. Cognitive linguistics. New York: Cambridge University Press.
- Кьовечес 1990*: Kövecses, Z. Emotion concepts. New York: Springer Verlag.
- Кьовечеш 2000*: Kövecses, Z. Metaphor and emotion: Language, culture, and body in human feeling. Cambridge: Cambridge University Press.
- Лайънс 1977*: Lyons, J. Semantics. Vol. 2. Cambridge: Cambridge University Press.
- Лангакър 2008*: Langaker, R. W. Cognitive grammar: A basic introduction. Oxford/New York: Oxford University Press.
- Леви-Строс без. год*: Структура на митовете. В - Сивилов, Л. (съст.) Структура на мита. София: Изд. “София – С. А”, 98 -154.

- Леви-Строс* 1995: Леви-Строс, К. Структурална антропология II. София: ИК “Христо Ботев”.
- Лейкоф* 1987: Lakoff, G. *Women, fire, and dangerous things*. Chicago: University of Chicago Press.
- Лейкоф* 1990: Lakoff, G. The Invariance Hypothesis: is abstract reason based on image-schemas? *Cognitive Linguistics* 1(1): 39-74.
- Лейкоф и Джонсън* 1980: Lakoff, G., M. Johnson. *Metaphors we live by*. Chicago/London: The University of Chicago Press.
- Лейкоф и Джонсън* 1999: Lakoff, G., M. Johnson. *Philosophy in the flesh*. Chicago: University of Chicago Press.
- Лотман* 1990: Лотман, Ю. *Поетика. Типология на културата*. София: Народна култура.
- Маринов* 1994: Маринов, Д. *Народна вяра и религиозни народни обичаи*. София: БАН. Маркале 1986: Markale, J. *Women of the Celts*. Vermont: Inner Traditions International.
- Мърфи* 2003: Murphy, L. *Semantic relations and the lexicon: Antonymy, synonymy and other paradigms*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Пенчева* 2001: *Човекът в езика. Езикът в човека*. София: УИ „Климент Охридски”.
- Петрова* 2003: Петрова, А. *Езиковата метафора и балканската картина на света*. Велико Търново.
- Петрова* 2007: Петрова, А. *Концептите в полето „радост” – сходства и различия в балканския лингвокултурен ареал*. Велико Търново: УИ „Св. Св. Кирил и Методий”.
- Поджман* 1995: Podjman, L. P. *Ethics: Discovering Right and Wrong*. Belmont, CA: Wadsworth.
- Реду* 1979: Reddy, M. *The conduit Metaphor*. In A. Ortony (Ed.), *Metaphor and thought*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Реду* 1980: Reddy, M. *A semantic approach to metaphor*. In M. Ching, M. Heley & R. Lunsford (Eds.), *Linguistic Perspectives on Literature* (pp. 63 - 75). London: Routledge.

Рикъор 1994: Рикъор, П. Между реторика и поетика: Аристотел. В – П. Рикъор. Живата метафора. София: Лик, 13 - 61.

Ричардс 1990: Ричардс, А. Философия реторики. – В: Н. Д. Арутюнова (Ред.), *Теория метафоры* (стр. 44 – 67). Прогрес: Москва.

Романенко и Чулков 1997: Романенко Ю.М., Чулков О.А. Метафизические исследования. *Культура*, вып. 5. 46–59.

Рош 1975: Rosch, E. Cognitive Reference Points. *Cognitive Psychology* 7, 532 – 547.

Рош и Мервис 1975: Rosch, E., C. Mervis (1975). Family resemblances: studies in the internal structure of categories. *Cognitive Psychology* 7(4), 573 - 605.

Семино 2005: Semino, E. The metaphorical construction of complex domains: the case of speech activity in English. *Metaphor and Symbol*, 20(1), 35 – 69.

Сети и Карамели 2005: Setti, A., N. Caramelli. Different domains of abstract concepts. In *Proceedings of the Twenty-Third Annual Conference of the Cognitive Science Society, Torino, 1997 – 2002*.

Славейков 2006: Славейков, Р. Български народни обичаи и вярвания (второ издание). “Асеневици”: София.

Суицър 1995: Sweetser, E. Metaphor, mythology and everyday language. *Journal of Pragmatics* 26(7), 583 – 595.

Телия и др. 1998: Teliya, V., N. Bragina, E. Oparina, I. Sandomirskaya. Phraseology as a language of culture: its role in the representation of a collective mentality. In A. P. Cowie (Ed.). *Phraseology, theory, analysis, and applications* (pp. 55-75). New York & Oxford: Oxford University Press.

Тодоров 2006: Що е събитие? Достъпен на: http://www.nbu.bg/PUBLIC/IMAGES/File/web_studio/Shto%20e%20sybitie_Hr.%20Todorov.pdf.

Токарев, Мелетински 1980: Токарев, С. А., Е. Мелетинский. Мифы народов мира. Москва: Советская энциклопедия.

Търнър 1987: Turner, M. Reading minds: The study of English in the age of cognitive science. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Търнър 1995: Turner, M. (1995). The Literal versus Figurative Dichotomy. In S. Coulson and B. Lewandowska-Tomaszczyk (Eds.), *The literal and nonliteral in language and thought* (pp. 25 – 52). Frankfurt: Peter Lang.

Фрайденберг 1978: Фрейденберг, О. Миф и литература древности. Москва.

Халидей 1994: Halliday, M. A. K. An introduction to functional grammar. London: Arnold.

Хол 1992: Hall, B. Theories of culture and communication. *Communication theory*, 2(1), 50 – 70.

Шанк и Абелсон 1977: Schank, R. C., R. P. Abelson (1977). Scripts, Plans, Goals, and Understanding. Hillsdale, N.J.: Erlbaum.

Шведек 2000: Szwedek, A. (2000). “Senses, perception and metaphors (of object and objectification). In: S. Puppel and K. Dziubalska-Kolaczyk (Eds.), *Multis vocibus de lingua* (pp.143 – 153). Цит. по Yanowski (2002). Metaphoric Mapping onto Abstract Domains and the Invariance Hypothesis, *Lingua Posnaniensis* XLIV, 41 – 52.

Шейвър и др. 1987: Shaver, J. P., D. Schwartz, D. Kirsen, K. O’Conner. Emotion Knowledge: Further exploration of a prototype approach. *Journal of Personality and Social Psychology* 52(6), 1061 -1086.

Щур 1974: Щур, Т. Теории поля в лингвистике. Издательство „Наука”: Москва.

Публикации от дисертацията

Левунлиева 2002: Levunlieva, M. (2002). The cognitive implications of happiness and sadness: A study of some conceptual metaphors expressing states in English and Bulgarian. Yearbook of the Faculty of Philology. Vol. 1. Blagoevgrad: SWU Publishing House “Neofit Rilski” 112 – 117.

Левунлиева 2004: Levunlieva, M. (2004). The cognitive significance of the semantic domain of WATER: Metaphorical presentation of some abstract concepts. Proceedings from the symposium Humanitarian

Sciences: Challenges and Achievements. Burgas: Science Invest LTD, 80 – 88.

Левунлиева 2008: Levunlieva, M. (2008). Semantics of the mythologeme WTER: A comparison between Celtic and Bulgarian cultural traditions. Yearbook of the Faculty of Philology. Vol. 6. Blagoevgrad: SWU Publishing House "Neofit Rilski", 323 – 331.

Левунлиева 2008: Levunlieva, M. (2008). Semantics and morphology of liquid time. *Orbis Linguarum*, vol. 5. Blagoevgrad: SWU Publishing House "Neofit Rilski", 24 – 30.

Левунлиева 2009: Левунлиева, М. (2009). Сугестивната сила на метафората в българската народна песен. Годишник на филологическия факултет, т. 7. Благоевград: Университетско издателство „Неофит Рилски“, 280 – 287.

Левунлиева 2010: Levunlieva, M. (2010). Metaphor and linguo-cultural reconstruction. *Proceedings from the international conference Language, Culture, Identity*. Shumen: Shumen University Publishing House, 36 – 45.

Цанков, Левунлиева 2010: Цанков, Н., М. Левунлиева (2010). От трансверсални компетентности към трансверсална личност в обучението – чрез езика. *Стратегии за образователна и научна политика*, т. 18, кн. 3, 254 – 269.

